(3) Midrash Aggadah / מדרש אגדה

Ms. Jerusalem, Jewish National and University Library, Hebrew Manuscript Collection, Shelf Mark 5100

הקדמה לספר מדרש אגדה

מבוא

מדרש אגדה הוא אוסף מדרשי אגדה מן התנאים ומן האמוראים, ונקרא אגדה על שם הפסוק "ואגדנו" (בראשית מ"ד, ל"ד). אגדה – לשון קשר, כמו "אגד אגדה" (בראשית מ"ד, ל"ד). אגדה – לשון מליצה, כמו "אגדת שיר" (תהלים ל"ב, ל"ב). אגדה – לשון חידה, כמו "אגדת חידות" (דברי הימים ב' ט', ל"ב). אגדה – לשון הלכה, כמו "אגדת הלכה" (בבא קמא ל"ב, ב'). אגדה – לשון הגדה, כמו "אגדת הגדה" (בבא קמא ל"ב, ב').

מבוא

מדרש אגדה הוא אוסף מדרשי אגדה מן התנאים ומן האמוראים, ונקרא אגדה על שם הפסוק "ואגדנו" (בראשית מ"ד, ל"ד). אגדה – לשון קשר, כמו "אגד אגדה" (בראשית מ"ד, ל"ד). אגדה – לשון מליצה, כמו "אגדת שיר" (תהלים ל"ב, ל"ב). אגדה – לשון חידה, כמו "אגדת חידות" (דברי הימים ב' ט', ל"ב). אגדה – לשון הלכה, כמו "אגדת הלכה" (בבא קמא ל"ב, ב'). אגדה – לשון הגדה, כמו "אגדת הגדה" (בבא קמא ל"ב, ב').

ומונין נוצר חסד לאלפים לב׳ לפי שנוצר חסד בלבד עד ר׳ דורות ולפי שנוצר חסד קאי לעושה מיראה והוא עד אלף דור ואלפי׳ קאי לעושה מאהבה. וי״מ ונקה לא ינקה לענין אחד והכי פירושא אינו עושה העונות כמו דבר שמנוקה ואינו מנוקה אלא מנק האותם לגמרי:

נשלם הפידוש:

ויש מקומות שאין אומרים י״ג מדות כלל כ״א ביום תענית והכל הולך אחר המנהג וכל מקומות ישראל נהגו ליפול על פניהם אחר והוא רחום. ואומר תחנה ואחריה אומר החזן בקול רם ה׳ אלהי ישראל וכו׳ והקהל עונין ה׳ אלהי ישראל ואח״כ אומר החזן אחר מהתחנות המפוייטות ואח״כ אבינו מלכנו וכו׳ ואנחנו לא נדע. וי״א אחר התחנה א״מ אבינו אתה וכו׳ ואנחנו לא נדע קדיש קצר. ובכל חדש ניסן ותשרי אחר י״ה אין אומרים והוא רחום ולא תחנה. אלא אומר תחנה ה׳ אל באפך תוכיחני וכו׳ חננו ועננו ואנחנו לא נדע קדיש קצר. וגם יש מקומות שאין אומרים תחנה ולא למנצח ושיר מזמור ובמנהג נרבונא אין אומרים אלא אל ארך אפים וה״ה ביום ברית מילה ותחן היוצא לב״הכ ואבל. ויש מקומות שלעולם בין שאומר והוא רחום או לאו אחר הקדיש אומר אל ארך אפים ואומר בראשון והושיענו ובשני והצילנו והטעם כי בתחלה אנו מבקשים על הגאולה מהגלות והיא הישועה ואח״כ מבקשים רחמים כי גם תוך זמן היותנו בגלות יצילנו מכל רע ומצרות האויבים וגזרתם וכן אמר דוד בתפלתו הושיעני מכל רדפי והצילני: (ד) ואח״כ מוציאין ס״ת וקורים בו ג׳ ומשה תקן להם לישראל שיהיו קורים בתורה ב׳ וה׳ ובשבת כדי שלא יהיו עומדים ג׳ ימים בלא תורה שכל העומד ג׳ ימים בלא תורה אויביו נופלים עליו שנא׳ וילכו ג׳ ימים ולא מצאו מים ואין מים אלא תורה שנא׳ הוי כל צמא לכו למים וכתיב בתריה ויבא עמלק: (ה) ויש נותנין טעם אחר לפי שמצאו בפ״ד עקיבא שפסח שבו יצאו ממצרים היה ביום ה׳ וא״כ היה י״ז שבו ירד משה עם הלוחות הראשונות ביום ה׳ וי״ה שבו ירד משה עם הלוחות השניות כיום ב׳ על דרך את בש גר דק הץ ולפי ששתיהן באו באלו הב׳ ימים תקנו רז״ל לקרות בהם בתורה. ועזרא תקן שיהי׳ קורין כן במנחה בכל שבת מפני יושבי קרנות ותקן שיהיו קורין ג׳ בתורה. ומעקרא תקון חד גברא וג׳ פסוקי א״נ ג׳ גברי ג׳ פסוקי כנגד כהנים לוים וישראלים ואתא עזרא ותקן ג׳ גברי וג׳ פסוקים לכל חד וחד. ובב׳ וה׳ מוציאין ס״ת וקורין בו ג׳ בסדר השבוע: (ו) ובאותם בתי כנסיו׳ שאין להם מגדל אלא תיבה כשמתפללין לפני התיבה ורוצה החזן להוציא ס״ת הולך שם דרך ימין למזרח וחוזר דרך שמאל. ואם מתפלל לפני הארון מוליך אותו דרך שמאל ומחזיר אותו דרך ימין. וטעם למנהג זה משנ״ל בפרק לולב וערבה כל העולים למזבח עולים דרך ימין ומקיפים ויורדים דרך שמאל. והכבש היה נתון בצד דרום וכל העולים שם ימינם למזרח וכל העולים חייבים לילך דרך ימין לעולם כדאמרינן בזבחים כל פונות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין למזרח ויורדים דרך שמאל לפי שרוב העבודות היו נעשות בקרן דרומית מערבית. (ז) ובהוציאו התורה פותח החזן ואומר גדלו לה׳ ובכל גלילות קטלוניא פותחין לעולם אשרי העם גדלו והשומר גדלו חייב להקים הספר ולהגביהו למעלה ואם לא עשה כן קאי כארור דכתיב ארור אשר לא יקים וגו׳ כ״ש. ונהגו העם בשאומר החזן לומר פסוקים של גדולה בלחש כי גדול ה׳ ומהולל מאד וכיוצא בו ואחד כך אומרים דוממו ומשתחוים נוכח הארון: (ח) כתוב במס׳ סופרים כשיקח החזן על המגדל פותח הספר על ג׳ דפים ומגביהו ומראה פני הכתב לעם העומדים מימינו ומשמאלו ומחזירו לפניו ולאחוריו שמצוה לכל האנשים לראו׳ הכתב ולברוע ולומר וזאת התורה וגו׳ ועוד אמר תורת ה׳ תמימה משיבת נפש ע״כ. וי״א ברוך שנתן תורה לעמו ישראל בקדושה. וי״א ג״כ תודת ה׳ וכו׳ עד מאירת עינים תורה צוה לנו משה וגו׳ שמע ישראל וגו׳ וכתב הר׳ נתן מכאן מנהג הנשים שדותקות עצמן לראות ס״ת ואינן יודעות למה. והמנהג הזה נוהגין בכל גלילות קטלוניא כשמגיע החזן להכל תנו עוז לאלהים מגביה הספר ומראה הכתב לעם. והמקומות שאין נוהגין זה המנהג נ״ל שהן מניחין אותו מפני טורח צבור לפי שכל הצבור צריכין לעמוד על דגליהם: (ט) ויש הרבה בני אדם שנהגו לעמוד על דגליהם עד שקרא בתורה וענו אמן יהא שמיה רבה. ויש שעומדים עד שיגיע ברכו ויצא להם המנהג מהפסוק שאומר ובפתחו עמדו כל העם. וכתב ר׳ עמרם אין כאן מנהג ולא ראינו מי שנהג כך ואותה עמידה היא שתיקה שאסור לדבר אפי׳ בדבר הלכה. אבל לעמוד מפניה עד קדיש וברכו אין מנהג ואין עמידה מתורה אלא מק״ו מת״ח ולא משוינן לה יותר מת״ח ע״כ: (י) ואם יש כהן הוא קורא ראשון כמו שנא׳ כ״ה. ואומר החזן כהן קרא וכהן יעמוד ר׳ סלוני הכהן ואם אין שם כהן ישראל עולה במקומו ואומר החזן ישראל בכהן יעמוד ר׳ סלוני במקום כהן ברוך שנתן תורה וכו׳ תורת ה׳ תמימה עד החוסים בו: (יא) ואם בא מן בב״הכ קודם שבירך ישראל על התורה אע״פי שאמר ברכו את ה׳ המבורך בתב הריא״ף ז״ל בתשובה שעומד הישראל בתיבה ולא יקרא אלא ישב עד שישלימו כהן ולוי ואח״כ יקרא אחריהם ואין בזה בושת כלל ע״כ: (יב) כתב הרשב״א בתשובה בהן שקראו אותו לקרות בתורה והוא קורא את שמע אינו רשאי להפסיק ואצ״ל במקום שיש ת״ח שאפי׳ בעלמא ת״ח קודם כדאמרינן רב קרא בכהנא אלא אפי׳ אין חכם יותר ממנו אין מפסיק שלא אמרו להקדימו אלא משום כבוד כהונתו ואם הוא פנוי ומקודמין אחר בפניו נמצאו מקילים בכבוד כהונתו אבל זה שאינו יכול לקרות מחמת שהוא עסוק בק״ש אין כאן קולא אבל כהונתו והביא הרבה ראיות לדבריו ע״כ: (יג) רמ״ח ימים קורין בתורה בכל שנה כנגד רמ״ח אברים וכנגד רמ״ח מצות עשה שכל אבר ואבר של אדם אומר קיימת בי מצוה סלונית. ומנין כהנים ולויים עולים לקרות בשבת כמנין ישראלים משום דלא אתי לאנצויי. ונהגו העם לומר אחר עלותו בתורה פסוקים אלו עד מגן הוא לחוסים בו ויש בהם מ׳ תיבו׳ כנגד מ׳ יום שעמד משה בהר לקבל

[illegible]: (יד) כתב הר׳ נתן ז״ל אין אדם רשאי לקרות [illegible] א״כ נקרא שאין אדם מבזבז לו. ועוד דאמרינן [illegible] כל הקורא בתורה ולא אמרו לו קרא דומה [illegible] שיש לו אשה בוגדת שכל הרוצה לקחתה לוקחה. [illegible] בתוספתא ראש הכנסת וחזן הכנסת לא יקרא [illegible] לו קרא שאין אדם מבזבז לו. והלין כהניא [illegible] דסברא ועומד א׳ מן הקהל להקרותם לא [illegible] אחר שאינו נקרא דפגמא ליכא אחר שנראה [illegible] לשמאל הקורא הוא החזן. והקורא לימינו [illegible] אש דת למו. וראיה היכא דאיכא כהן אחר [illegible] וגם חלקם אין להם לקחת ולא לשאול אם לא יתנו [illegible] חלקם שאלו במיתם. ואף כי חלק אין להם [illegible] כ״א בשוין. ואם דחוקים הם לקרות יוציא הישראל [illegible] הארון ויוליכנו על המגדל ויקרא הכהן. ומתוך [illegible] מן המנין כמו בתענית ופעמים שלא יתענו [illegible] דבכך די בתענית צבור כדאשכחן גבי מלחמת [illegible] שהתענו משה אהרן וחור אין לחזן להיות מפטיר [illegible] לא יקרא. טעם אחר שלא יקראו ב׳ בתורה שהרי [illegible] כתתיתה מה נתיתה בסדסור א׳ אף קריאתה [illegible] א׳. ולפי טעם זה ישראל המקרא כהן צריך [illegible] האחרים עכ״ל: (טו) ועומד הקורא ופותח הספר [illegible] מה יקרא בו. ויש מצריכין לגלל אותו כשיברך [illegible] שגוללו ג״כ באחרונה. וי״א דאין לגוללו אלא פותח [illegible] ומברך וראוה וכ״כ הריא״ף ז״ל והרמב״ם ורוב [illegible] וכן המנהג ברוב המקומות. וי״א ג״כ בברכה [illegible] אין לגלול הספר אכל הרמב״ם ז״ל כתב בפ״ג מה׳ [illegible] שצריך לגלול אותו קודם ברכה אחרונה וכן המנהג [illegible] המקומות. וי״א שיש לו להפוך פניו מן הספר [illegible] ברך על התורה כדי שלא יראה כאלו הברכות כתובות [illegible] בואמת שאינו צריך לכך ובברכות ליכא למטעי: [illegible] ופותח ואומר ברכו את ה׳ המבורך. וכתב הר׳ יונה [illegible] אותו בקול רם והצבור עונין אחריו ברוך ה׳ [illegible] לעולם ועד והוא ג״כ אומר אחריהם ברוך ה׳ וכו׳ [illegible] המבורך ברכת המזון שעונין אחריו והוא עונה [illegible] עכ״ל. וכ״כ הר׳ נתן ונתן טעם למה צריך לאומרו [illegible] כדי להוציא אותם שלא שמעוהו ושומעין החזן [illegible] ברוך ה׳ המבורך אין להם לומר כך מאחר שלא [illegible] הברכות אלא כשיסיים החזן לעולם ועד יענו אמן [illegible] מרינן גבי זימון אם בא א׳ ומצאן שהן מברכין נברך [illegible] אומר בשכמ״לו. ואם בא כשאומר ברוך הוא [illegible] עונה אמן ע״כ טוב לאומרו בקול רם ויענה החזן [illegible] ושומעים ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד עכ״ל: [illegible] המבורך אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו [illegible] נותן התורה ועונין החזן וכל השומעים אמן: [illegible] ג׳ פסוקים לכל הפחות מסדר השבוע ואם לא [illegible] ג׳ פסוקים ובירך לאחריו צריך הוא או אחר לחזור [illegible] ולברך לפניה ולאחריה. וקורא בלחש וש״צ בקול [illegible] כדי שלא יתבייש הקורא אם לא יקרא בדקדוק וכן [illegible] במ׳ בכורים: (יט) וצריך הקורא לאחוז בה כאלו [illegible] מהר סיני שנא׳ ביום הזה באו מדבר סיני ואמרינן בירושלמי ביום הזה אל יהיו ד״ת בעיניך כדיוסגמא ישנה שהכל דשים בה אלא כדיוסגמא חדשה שהכל מצפים לראותה ע״כ. ירושלמי א״ר יוסי בר בון כד סלקי לדוכנא לברוכי האי מאן דמברך נקיט עמודא דתורה בידיה שנא׳ לקוח את ספר התורה הזה ע״כ ובב״ר לא ימוש ספר התורה הזה ממיך מלמד שהיה ס״ת בידו של יהושע שאין אומרים הזה אלא למי שתופס החמץ בידו. וכשיסיים אומרים לו חזק ואמץ. ומכאן יצא המנהג לומר למסיים לקרות בתורה חזק וכך המנהג בצרפת ובפרובינצה אבל בספרד אין אומרים אותו אלא בסיום התורה בלבד והכל הולך אחר המנהג: (כ) ואסור לאדם לקרות בתורה אם לא חזר בתורה ד׳ פעמים. ומעשה בר״ע שקראו אותו לקרות בתורה ולא רצה לקרות בה משום דלא הדר פרשתא ד׳ זמנין ומפיק לה מדכתיב אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה ואח״כ ויאמר לאדם. וגם הר׳ יצחק בר אשר מסעם זה לא רצה ללמד לתלמידיו עד שחזר הלכה ד״פ בינו לבין עצמו: (כא) וכתב הר״ש ז״ל מצוה לקרות כל א׳ ואם אינו יודע לקרות העולה בדקדוק על החזן לסייעו בלחש א״נ אי העולה לא גמיד לימא ליה החזן כל תיבה ותיבה בלחש והקורא יקרא בקול רם כי היכי דלשמעו צבורא ובהכי נפיק ידי חובתיה. ובתוס׳ כתוב שאם לא היה בהן מי שיודע לקרות אלא א׳ עולה וקורא ויושב ועושה כסדר הזה עד שישלים מנין הקורים ונראה שלא הצריכו זה אלא בימיהם שהפותח והחותם מברכין בלבד וצריך זה להיכר אבל בזמן הזה שתקנו לברך לכל א׳ וא׳ תחלה וסוף יברך בכל פעם ודי היכירא בזה כדרך שעושה הכהן כשקורא במקום לוי: (כב) ואחר הקריאה מברך לאחריה ברוך שנתן לנו תורת אמת לחיי העולם נטעה בתוכנו בא״י נותן התורה ועונה החזן וכל השומעי׳ אמן: (כג) וגם הוא יענה אמן אחר עצמו וכ״כ הר״ש ז״ל וכן נמי דעת רוב הפוסקים כמו שנבאר בדין עניית אמן ב״ה: (כד) ואם היה צריך להודו׳ מברך בא״י אמ״ה הגומל לחייבים טובות שגמלני כרחמיו וכרוב חסדיו ועונין החזן וכל השומעים אמן. ואח״כ אומר צור שגמלך כל טוב הוא יגמלך חן וחסד סלה אמן. ד׳ הם צריכים להודות יורדי הים והולכי מדברות כשמגיעין ליישוב ויש שנותנין שיעור להליכתן עד פרסה. והטעם כיון שאנו בגלות כשה פזורה כל היום חייבים אנו לתת הודאה לש״י שלא נתננו טרף לשיניהם. והיוצא מבית האסודים. והחולה שנתרפא. ובירושלמי משמע דאמר׳ חש בראשו או בעיניו צריך להודות וכ״כ הב׳ הערוך. והבעל התוס׳ חולק בזה ואומר דוקא עלה למטה אבל חש בראשו לא. וכן נמי כתב הראב״י ז״ל בתשו׳ והטעם שהרי מחמת שזכרו עונותיו מן השמי׳ וגרמו להיות חולה וא״כ איך נתרפא אלא ודאי הקב״ה גמל לו חסד כדאמרינן לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה שאם חלה אומרים לו הבא זכות והפסד. ובן בשאר הצריכים להודות עונותיהם גרמו להם הולכי דרכים עונותיו גרמו לו ללכת במקום סכנה כדאמרינן ר׳ יוחנן בר הוה אזיל לאכסנאי הוה מסקר ביתיה. וכן המפרש מיבשה לים הוא מקום סכנה וניצול. ואי״ת ההולך תחת קיר נטוי →

ועל הגשר דאמרינן בגמרא שמזכירין לו עונותיו יברך לאחר שעבר. מ"מ דבר שהוא קצר ואינו ארוך קל לעבור מהרה ואינו נחשב לסכנה כמו עוברי דרכים שהדרך ארוך וכמה מקרים באים על דרך ארוכה. ואע"פי שאין ראיה לדבר זבר לדבר דכתיב חי חי יודך. חי חי נוטריקון שלו חולה שנתרפא. יוצא למדבר. חבוש בבית האסורים. יודדי הים כלם צריכין להודות ב"ש בשם הו' שמריה ז"ל:

(כה) וצריכין להודות בפני ר' או יחיד שנאמר וידוממוהו בקהל עם ועל זה נהגו להודות אחר קריאת התורה לפי שגם הוא ב' או יותר וצריך שיהיו שם שני גדולים וזקנים שנא' ובמושב זקנים יהללוהו. יש מי שאומר שאלו בלבד חייבין לברך אבל אחרים שברכו הויא ברכה לבטלה:

(כו) וקורין כסדר הזה ג' ומברכים לסניה ולאחריה וקורין כל א' ג' פסוקים לפחות ובין כלן ר' פסוקים כנגד י' בטלנין של ב"ה. כתב הר"ם נ"ע יכולין ב' אחים לקרות בתורה בזה אחר זה והבן אחר האב ואין מניחים לעשות אלא בשביל עין הרע. וי"א דאין להם לקרות זה אחר זה שהם פסולים לעדות זה לזה וכתיב עדות ה' נאמנה:

(כז) ואחר קריאת התורה אומר קדיש זוטא ואחר כך גוללין הספר. ויש מקומות שאומרים אשרי. כשגוללין הספר ואח"כ מניח הספר ביד הגולל. ואומר לפני הספר למנצח ואחריו ובא לציון ואח"כ מחזיר הספר למקומו ואומר קדיש תתקבל. ויש מקומות שמחזירין הספר למקומו תכף אחר הגלילה אם לא יהיה ביום שיש בו קרבן מוסף שאומר אשרי ובא לציון קודם שיחזיר הספר למקומו והכל הולך אחר המנהג. וכשמחזיר ס"ת למקומו אומר יהללו את שם ה' וגו':

נשלם דין שני וחמישי ל"ל יח':

הלכות קריאת ס"ת

בכל יום מימות השנה וכל הנסבל לה ודין הגלילה ודין ההפסדה וברכותיה וסדר ההפטרות מפסח ועד סוכות א המנהג הפשוט להשלים התורה בכל שנה ומתחילין אותה בשבת לאחר סוכות וקורין פרשת בראשית וכן בכל שבת קורין פר' אומו שבת עד שגומרין אותה בחג הסוכות. ועזרא תקן להם לישראל שיהיו קורין קללות שבת"כ קודם שבועות וסדר ואתחנן אחר ט"ב נצבים קודם ר"ה וצו את אהרן קודם הפסח בשנה משוטה ובמעוברת קודם זאת תהיה. ובזה יש מנהגות חלוקים יש עושין פקיד ופסח בין בשטוטה בין במעוברת. ויש עושין סגיר פסח. ויש עושין סדר ופסח. פי' אחרי מות קודם הפסח והכל לפי מנהגם. ואנו עושים פקיד ופסח בשטוטה לפיכך יש לנו שבתות שקורין בהם ב' סדרים כגון תזריע ומצורע. אחרי וקדושים. בהר ובחקותי וביוצא בהם עד שישלימו כלם בשנה אחת ויקראו אותם הסדרים בעונתן:

(ב) מקום שמפסיקין בשבת בשחרית שם קורין במנחה בב' ובה' ובשבת הבאה ביצד שבת ראשונה קורין ז' בפר' בראשית מתחלתו ועד סופו ויש מקומות שהמפטיר ממנין הז' לעולם וכן בכל שאר הימים הוא ממנין הקוראים והכל הולך אחר המנהג. ובמנחה קורין ג' בפ' תולדות נח ר' פסוקים לכל הפחות וכן בב' ובה' ובשבת הבאה בשחרית מתחילין בה וקורין בה עד סוף הסדר וע"ד זה קורין ג' פסוקים בשבת:

(ג) במנחת שבתות ובב' ובה' קורין ג' כמו שכתבנו והטעם משו' יושבי קרנות שלא יהיו כל השבת בלה בלא תורה וכן בתענית ובמעמדות ובחנוכה ופורים קורין ג'. ובר"ח ובחש"מ קורין ד' וב"י"ט ה' וב"י"ה ו' ובשבת ז'. נקוט האי כללא בידך כל דסטי מחבריה מלא טסי ליה גברא. הנה נתבאר דבב' ובה' קורין ג' כנגד כהנים לוים וישראלים אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן מפני ביטול מלאכה. וה"ה בחנוכה ופורים ובמנחת שבתות וי"ה ובמנחת תעניות אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהם מפני איחור תפלת מנחה. בר"ח ובשחרית דאיכא קרבן מוסף קורים ד' אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהם מפני ביטול מלאכה. ב"י"ט דליכא ביטול מלאכה קורין ה'. ב"י"ה דאיסור ברת קורין ו'. ובשבת דאיסור סקילה ז' בשבתות וי"ט וי"ה אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן כ"כ הרמב"ם וכן דעת הפוסקים ז"ל. הר' יהונתן כתב בפי' ההלכות בכלן אין מוסיפין לבד משבת לפי שאין בו לא צער ולא ביטול מלאכה:

(ד) והכל עולים למנין ז' אפי' אשה וקטן. באיזה קטן אמרו שיודע לקרות ולכי מברכין. וה"מ להצטרף להשלים ז' אבל לא שיהיו כלם קטנים ואז"ל אשה לא תקרא בצבור מפני כבוד הצבור:

(ה) וכן אין קורין בחומשים בצבור דגרסינן פ' הנזקין רבה וד' יוסף דאמרי תרוייהו אין קורין בחומשים בצבור מפני כבוד הצבור. ועל זה נשאלה שאלה להרמב"ם ז"ל וז"ל השאלה והתשובה. על דבר קריאת התורה בכל יום אם אין להם ס"ת מהו שיקראו בחומשים ויברבו לסניה ולאחריה או ימנעו להקריאה כל עיקר. וכן בס"ת שאינו עשוי בהלכתו או בספרים של קלף שהם ודאי פסולים אם מותר הקורא לברך בהם או אסור. והשיב להם פותר לברך ואין הברכה על הקריאה בספר כמו הברכה על נטילת לולב או על ישיבת סוכה שאם היתה פסולה או לולב פסול היתה ברכה לבטלה שהמצוה היא נטילת לולב או ישיבת סוכה שעליה מברך ואם הם פסולים לא עשה המצוה וכן בקריאת התורה היא המצוה בין שקרא בספר כשר בין שקרא בספר פסול ואפי' קרא ע"פ עצמה של קריאה היא המצוה שעליה מברכין. הלא תראה שהקורא בשחר קודם שיתפלל משנה או הלכה או תלמוד או מדרש מברך ואח"כ קורא או דורש. הא למדת שההגיה היא המצוה שעליה מברכין. וזה ההפרש שלא הרגישו בו חכמי המזרח ואמרו שהמברך או קורא בס"ת פסול. הרי זו ברכה לבטלה. וראיה לדבר זה משז"ל אין קורים בחומשים בצבור מפני כבוד הצבור. וכי יש פסלנות בעולם כמו פסלנות חומשים ואפי' היה ס"ת חסר אפי' אות א' פסול וב"ש חומש ולמה נתנו טעם מפני כבוד צבור והיה להם ליתן טעם מפני שהוא פסול והויא ברכה לבטלה. וא"ת שהקריאה זו בלא ברכה למה נאסרה וכי יש בעולם מי שעלה בדעתו לאסור הקריאה בלא ברכה ואפי' על פה. אלא ודאי שלא אמרו בצבור אלא על הקריאה שחייבין עליה לקדושה כצבור כגון ג' או ז' או כיוצא בהם שאין קורין בהם מפני כבוד

הצבור אבל מפני שהיא ברכה לבטלה. ועל דוקיא זו סמכו כל המערב והיו קורין בספר קלף בלא עיבוד כלל לפניה ולאחריה בפני באוני עולם כגון ר' יוסף ור' יצחק ז"ל וביוצא בהם ומעולם לא נמצא פוצה פה מצד לפי שכלם בעלי בינה וחכמתם מיושב' וידעו הברכה תלויה בספר אם בשר הוא ואם פסול הוא אמרנו. ואעפ"כ ראוי לבל צבור להיות לו ס"ת כשר לקריאותיו ובו ראוי לקרות לבתחילה בצבור ואם א"א לקרין אפי' בפסול ומברכין מן הטעם שאמרנו וכן היינו חנוך הספרדי ז"ל. תשובה אחרת. זאת הבה השיבו חכמי גרבונא ז"ל על זאת השאלה וז"ל קריאת החומשים ששאלת אנו כך דעתנו נוטה. אמת שאין קורין בחומשים כצבור מפני כבוד הצבור וכן אין זה תשיב אל דעתך. ובי ס"ת שאנו קורין בו בזמנים מפניו מעובד הוא כהלכה למשה מסיני ומקמיה ועפיר ומפני מה אנו מברכין עליו וקורין בו אנו סומכין על דברי הגאונים ז"ל שאין בינינו מי שיעבור העורות בהלבה למשה מסיני ורוב הספרים עשויין מאלו העורות שאינן מעובדין כהלכתן ומוסב אל שמות העיבוד ממקומו ולא נתבטל מקריאת התורה שהתירו ז"ל בספרי דאפסרתא דשרי למקרי ביה ושרי מילי משו' עת לעשו' לה' וכמו שהתירו ג"כ בכתיבת ספרות והתלמוד וה"ג באותם כתרים שהם רחוקים שאין בהם מעט שיקראו כחומשים הכל כקריאת ס"ת בב' ובה' ויברך כל א' כתקנו ולא יתבטלו מקריאת התורה. וראיה ממ"ש ז"ל אין גוללין ס"ת בצבור מפני כבוד הציבור והיכא דמתרמי דוכתא דלית להו אלא חד ספרא לא בצבור ולא חיישינן לכבוד צבור כדי שלא יתבטלו מקריאת התורה. ומפני כבודן ולמען יאמינו כי מאצלנו הדבר זה בתבנו וחתמנו מקצתנו בזה. סודרוס בר משה. אהרן בר יצחק. משה בר יוסף. משלם בר נתן. מאיר בר יוסף. משה בר סודרוס ז"ל. עוד אחרת הרגילין לקרות בחומשים אין רוח חכמים נוחה כהם והר"ש ז"ל אסר בשות בן שאפי' בס"ת גמור שאינו עשוי כתיקון חכמים לקרות בו כמו מי שאינו תפור בגידין ושלא יהא בין הגוף לשרטוט במלא שרטוט אסור. ובספר חומש אין הכרח לעשות א' מכל התיקונים האלו. והמקל כזה לא נתבטלו כן שמוציא ברכה לבטלה. עוד אחרת אין אנו רגילין היו לבתוב חומשים כל חומש וחומש בפני עצמו וכל ספריהם היו כמגלה כס"ת שלנו. ואפי' בחומש כתיקון ס"ת בעורות מעובדין לשמן ונתפר אין קורין כו מפני כבוד הצבור והיו קורין בהן הר"ר ראר"ש בר נחמני אר"י ס"ת שהיה חסר יריעה אחד אין קורין בו לא דמי התם מחסר במילתיה ואם לא מפני כבוד הצבור אנו קורין בו. אבל בחומשים שלנו פשיטא אין קורין בהן שהרי אין עשויין כתיקון חכמים שאין אנו אין נתפרין בגידין הילכך אין הרבים יוצאין ידי חובתן והלואי שהיחיד הקורא עצמו יהא רשאי לקרות בלבד לפניה. ועוד אחרת. כתב הב' המנהיג שראה לרבו הרב בעל ליאיש שלא היה ס"ת בעיר ואמר לחזן לקרות אחד מן הקהל ולברך לפניה ולקרות כל פרשה שבת ולברך לאחריה וכן המנהג. וגם יאמר החזן הסדרה בברכתה אבל כ' וה' דליכא כנופיא לא. והא דמסיק פ' הנזקין אין קורין בחומשים היינו בספר בראשית לבדו או בספר ואלה שמות אבל בשלימים שלנו מותר. אך ר"ת פי' דכ"ש בחומשים שלנו שאין לקרות אע"פי ששלימים דאותם שלהם נתפרין בגידין. עוד אחרת להרשב"א ז"ל שאל לפניו אחד מן החכמים ס"ת שאינו עשוי כהלכתו או שיש בו אחד מן הדברים הפוסלין ס"ת מותר לברך בו או אסור לפי שמצאתי תשוב' שאלה מהרמב"ם ז"ל שהתיר ונתן טע' לדבריו שאין הברכה כברכת נטילת לולב וכו' במ"ש למעלה. ואני תמה קצת על דבריו שהוא ז"ל כתב בספרו כהלכות ס"ת נמצאת למד שעשרים דברים שכל א' מהן פוסל ס"ת ואם נעשה בו אחד מהן הרי הוא כחומש שמלמדין בו התינוקות ואין בו קדושה רס"ת ואין קורין בו ברבים תודיעני אם דעתך מסכים לדעת הרב ז"ל ואם קורין בחומשים בהקבץ בב"הכ ' או יותר אע"פי שנראה מדעת הרב ז"ל שהשוה דין חומשים שמלמדים בהם התינוקות לספר פסול. תשובה סליאה דעת הרב ממני נשגבה לא ארכל לה והדבר מחודש הרבה בעיני מכמה ענינים. הא' שאם אינו פסול לברך ולקרות בו לאיזו ענין הוא פיסולו או הכשרו שאין סברא לומר פסול לקרו' בו בתחלה היכא דאפשר להם בספר אחר כשר. וכן נמי כל מקום שאמרו שאין קורין בו שיהי' פידושו אין קורין בו לכתחלה במקו' שיש להם ספר כשר. ועוד שהטענה כעצמה שנסמך בה הרב ז"ל והיא שעל עצמה של קריאה אנו מברכין ואפי' קרא בע"פ נפלאתי עליה הפלא ופלא לפי שהקריא' בעצמה של ב"הכ לא תקנה בע"פ אלא בס"ת שאלו היתה התקנה בע"פ מפני מה אין קורין בחומשים מגרע גדעי חומשים מקורא ע"פ. אבל תקנת משה ועזרא תקנה מחוייבת היא לקרות בב' ובה' ובשבתות וי"ט. ואע"פי שבירך לאלתר על קריאת פרשת הקרבנות ושנה סדר תמיד וחזר ואמר אהבה רבה ונפסר בכך מברכת התורה ואלו רצה לקרות בעלמא ולשנות פסוד מלברך ואפ"ה אם קרא בתורה באותם זמנים מזומנים ואפי' לאלתר חייב לברך עליה למצות קריאת התקנה ואותה תקנה עיקרה לא נתקנה אלא בקריאת ספר והילכך כל שאינה על הספר ובספר כשר אין זה מברך שאין זה בקורא מן התקנה. והראיה שהביא משמן של גאונים ז"ל יותר תימא בעיני לפי שמשם נ"ל דאיה מפורש' בהסכו דה"ג התם שלחו בני גלילא לר' חלבו מהו לקרות בחומש בב"ה לא הוה בידיה אתא שאיל לר' יצחק נסקא לא הוה בידיה אתא שאיל לבי מדרשא ופשטה מהא דר"ש בר נחמני אר"י ס"ת שחסר יריעה א' אין קורין בו. ולא היא התם מחסד במלתיה הכא לא מחסר במלתיה אלמא אפי' למ"ד כשר בחומש. בס"ת חסר או פסול אין קורין בו משום דעדיפי חומשים טובא דלא מחסרי ולא מפסלי במלתייהו מס"ת חסר או פסול במלתיה וידיעה דנקט מסתברא דלאו דוקא דאפי' חסר אות א' ועוד דבהדיא תניא במ' סופרים פ"ק כותבין על הקלף במקום

אפילו חימא רבי חייא שאני התם דהא מסייע ליה שטרא וא"כ הוי נמי כמגו במקום עדים. ומ"מ להתיצב בדבר שאם הדבר כן יש לשאול שובר שכתוב בו קבל המלוה דנרין ולא פירש כמה מי הוי שמים או איתרע כוליה שטרא. ואם להוציא פירות שלישית מיד המלוה שאכלן הוי סיוע השטר כעדים א"כ שובר לא לחרע. ובחשן משפט[13] כתוב דאיתרע כולי שטרא עכ"ד.

ואנא גברא חזינא חיובתא לא חזינא. דהכא השטר משכנתא הוא לפנינו, אלא שהם חולקין על מה שכתוב שנין שתמא, וכיון שבשעת טענתו כבר נראה בב"ד, אין אומר מגו שקודם שיבא לב"ד היה יכול להעלימו יהא נאמן. שאם כן בעדי פקדון וראה יהיה נאמן לטעון עליו במגו שהיה יכול להעלימו שלא יראוהו העדים, והיה אומר החזרתי. אלא שאין הולכין לעולם אלא אחר שעת טענתו[13א]. וחהו לשון הגמרא[1] ההוא שטרא דהוה כתיב ביה שנין שתמא, שנראה שהשטר היה נגלה ומפורסם לב"ד. אבל ההיא דבסמוך דמלוה אומר חמש ולוה אומר שלש הוא שאין השטר לפנינו דהא אמר אירכם ומשום הכי אמר רב יהודה דמלוה נאמן במגו דאי בעי אמר לקוחה היא בידי. ולזה כתב רש"י[14] בההוא דמלוה אומר לחמש שנין וכו', מלתא אחריתי הוא מלוה ולוה שבאו לדין, מלוה אומר לחמש שנים משכנתה לי ואין השטר לפנינו עד כאן. וההיא דרבה בר שרשום הכי נמי הוא העלים השטר ולא הראה אותו לאחי דהכי קאמר ליה אמינא אכבשיה לשטר משכנתא וכולי. ומש"ה מהימן אי לאו משום דכבר נפיק עלה קלא דמשכנתא היא.

גם הקושיא האחרת שהקשית שיהא נאמן לומר לפירות ירדתי גם זו אינה קושיא. דהתם ר"ל אי טען ואמר לפירות ירדתי מתחלה נאמן לגבי פירות שכבר אכל משום דרב חסדא דלא חליף איניש וכולי. אבל בכאן שכבר ירד ברשות בתורת משכונא והוא מוחזק בה אין להאמינו בפירות שנה שלישית משום האי טעמא דלא חליף. אדרבה עביד איניש להחזיק במה שבידו[14א]. וכיון שאין מגו להאמינו במה יהא נאמן.

ומעתה אין אנו צריכין למה שתרצת דמשום דמסייע ליה שטרא ללוה הוי כמגו במקום עדים. דהתם נמי אמרינן דסיוע השטר הוי כעדים, אלא שאף אם הילך חייב, משום סיוע השטר פטור משבועת מודה מקצת בלוה אמר שתים. ומיהו שבועת היסת בעי לאשתבועי וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל[15] דלאו סיוע גמור הוא[15א]. דהא לרבי שמעון לא חשיב ליה משיב אבדה בלוה אומר שלש אע"ג דאי בעי אמר שתים פטור, משום דלא היה יכול להעיז פניו לומר שתים, כדאמרינן גבי מודה מקצת דעלמא דאינו נאמן במגו דכופר בכל, דחזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו. ואע"ג דהכא אי אמר שתים מסייע ליה שטרא והוה לן למימר דמעיז ומעיז, אלא שאין סיוע השטר סיוע גמור דלהוי כעדים. ומש"ה נמי אמרינן הכא דפירות בחזקת אוכליהן עומדין כל היכא דעביד לאגלויי, ואם היה סיוע השטר כעדים לא היה לנו לומר כן. ולדברין אף אם אין אכילתו ידועה לא ליהמניה דהוי מגו במקום עדים. ואתה אמרת שהוא נאמן וקשיא דידך אדידך. אלא שאין סיוע השטר כעדים. ומעתה לדקו דברי ספר חושן משפט[13] דשובר שכתוב בו דינרין שתמא אתרע ליה כולי שטרא[16]*.

סימן שלז

עוד שאלת הא דאמרינן בפ' הרואה[1] ארבעה צריכין להודות בסמך פסוקי המזמור[2] מי נימא אלו דוקא, דהא אקרא סמכי. וא"כ אפי' נפל עליו כותל או ניצול מדריסת שור ונגיחותיו וכיוצא בנסים כאלו, אינו חייב לברך. או נימא דכל שכן הוא.

תשובה נראה שצריך לברך. שהרי הולכי מדברות שצריכין להודות זהו מפני סכנת אריה וגנבי המצוים בדרכים. וא"כ כשעמד עליו אריה לטורפו אפילו בעיר, אם גנבים באו לו אם שודדי לילה וניצל מהם וכיוצא בנסים אלו, כל שכן שצריך להודות[3]. ולא הוזכרו הארבעה בכתוב אלא מפני שהם מצויים תמיד, בדרך מנהגו של עולם ברוב האנשים. ולזה גם כן הזכירה רב יהודה בשם רב בעל המאמר ההוא. וכ"ש הנעשה לו נס וניצול ממיתה עצמה, שהרי קבעו עליו ברכה אחרת לברך כשיעבור עוד במקום ההוא, ברוך שעשה לי נס במקום הזה, כדאמרינן בריש פרק הרואה[3א], בהוא גברא דהוה קא אזיל בעבר ימינא נפל עליה אריא אתרחיש ליה ניסא וכו'. וכן מר בריה דרבינא הוה קא אזיל בפקתא דערבות ואתי למיא ואתרחיש ליה ניסא וכולי. וכפי גרסת הגאונים ז"ל[4] איהו חייב לברוכי ובריה ובר בריה. וגם יש שמפרשים[5] לפי גרסתם דלאו דוקא עד בר בריה אלא כל יולאי יריכו עד עולם[6]. וכ"ש שמיד שניצל צריך הוא להודות, כדרך הארבעה שצריכין להודות. ולא שיפטר מברכת ההודאה, בברכת שעשה לי נס שחייבוהו לברך כשיעבור לעבור במקום ההוא, ואולי לא יעבור שם לעולם ולא יברך אותה ברכה, אלא ודאי נראה שברכת ההודאה מברך אותה מ"מ[7]*.

13 טור סי' נ"ד סע' ח'. 13א ועי' להלן סי' שמג. 14 ב"מ קי,א ד"ה מלוה אומר חמש. 14א עי' ב"ח חו"מ סי' קלו שהקשה כן ובש"ך שם סק"א תירץ כרבינו (כרם שלמה שם). ור' בחי' רבינו העשל מקרקא (מכון ירושלים) חו"מ סי' קנ ד"ה בב"י. 15 ב"מ ד,ב בד"ה ר"א. 15א ואולם הרשב"א בתשו' (ח"ב סי' שנה) כתב דאפי' מהיסת פטור. ועי' או"ז ב"מ שם ובשטמ"ק שם בשם שא"ר. 16* עי' ב"י חו"מ סי' נ"ד ס"ח, וד"מ סי' נ"ה אות ב', וב"י סס"י ס"ד וסי' קנ"ד ססע"י ח'.

שלז 1 ברכות נד, ב. 2 תהלים קז, כג-לא. 3 היינו כשהיה בסכנה וניצל, ולא כשניצל מן הסכנה. ועי' נתיבות עולם (למהר"ל מפראג) נתיב העבודה פי"ג ובארוכה בעינים למשפט ברכות ח"ב עמ' קמח ונוגע הדבר בזמנינו וד"ל. 3א שם נד, א. 4 רב אחאי ורה"ג בראב"ש ברכות פ"ט סי' א'. ועי' מאירי ברכות שם, ארחות חיים (לר' אהרן הכהן מלוניל) ברכות סי' מ"ה, ובשטמ"ק ברכות שם ד"ה מנא בשם הגאונים. ועי' אוצה"ג ברכות (חה"פ) סי' רס"ט. ובפי' ר"ח ברכות (מה. מכון "לב שמחה") שם הע' 3. 5 רשב"א ברכות שם ד"ה הרואה. ועי' שטמ"ק שם. 6 ברשב"א שם: מפני שכולן כשותפין באותו הנס. ועי' מאירי שם שסובר שדוקא בנו ובן בנו. 7* ב"י או"ח סס"י רי"ט בד"ה כתב הרד"א, שו"ע שם ס"ט וע"ש בט"ז סק"ז. [וראה לעיל סי' פב בשם רבו הר"פ ודוק].

ד אחר. משמע דסבירא ליה דכל מי שמתם בו רשאי לברך, וכל שכן על מאמר שילדה. וכן משמע בדברי משה (אות ח) ובשלטי הגבורים (ברכות מג, ח אות ו), וכן כתב כ"מ (ד"ה ואם מיך אמר), דלא כמו שכתב בב"י (ד"ה וממ"ש רביט דלא). ו) והאחר רשאי לברך ז) אפילו בפחות מעשרה, ואם החולה יצא בברכתו בפחות מעשרה יש פלוגתא כמו שכתוב סעיף ג': ה ואין זה ברכה לבטלה. כלומר, דאם הוי ברכה לבטלה לא יצא מבירו בברכתו כמו שכתוב סימן רי"ג (פ*) סעיף (ד') [כ] (כז) [מ"א ס"ק ז]: ו שלשה ימים. ואם יצא ביום ג', יברך בפני י') בלא ספר תורה, ולא ימתין עד יום ה' (כנסת הגדולה בהגב"י): ז מיחוש קבוע. ומע"פ שפעמים רבות נתרפא ממנו, מכל מקום לאו בכל יומא מתרמים ניסא [שו"ת הרשב"א מ"א סימן פב]: ח וכן בוהגין. וב"מ [ד"ה אבל הרמב"ם] פסק כסברא ראשונה, וכן נוהגין קצת. [שיין לסעיף ה'] ט) וכן פסק לעיל (לא) סימן ס' [סעיף ד], והעולת תמיד [ס"ק ד] לא דק: ט הגומל וכשיגיע למקום שנעשה בו הנס מברך שעשה לי נס במקום הזה. עיין סימן רי"מ סעיף ט' [ס"ק יב]:

(ב) בריך רחמנא מלכא כו'. ברמינו יונה [שם ד"ה אמר] כתוב בריך רחמנא מלכא מלכא כו', וכתב עוד שם [ד"ה אמר] ונראה שהם יכולים לאומרו אפילו בפחות מעשרה אע"פ שאין המולה נפטר בה, עכ"ל: (ג) על טובת חבירו שמשמח בה. משמע דוקא שמשמח בלבו על שזה נתרפא או ניצול, אבל אם אינו שמח בלבו כל כך אלא שאומר כן מפני השלום, אין לברך כן בשם ומלכות דהוי ברכה לבטלה, אלא יאמר ברין רחמנא דיהבך לן. והא דאמר רב יהודה [ברכות שם] פטרתן מלאודויי, היינו שהיו יודעים שרב חנא בגבראתא הוא לו אוהב נאמן, ותו, מדאמר בשם ומלכות. וכתב כ"י [ד"ה וממ"ש רביט דלא] שיש נוהגים אם נשיהם יולדות עומדות שבעליהן מברכים הגומל כו', אלא דהרשב"א [ברכות מ, ח ד"ה הרואה] כתב דדוקא על רבו שייך זה ולא על אחר אוהבו, ומסיק דאין לברך והמברך גוערין בו. ועל אבי ועל רבו מותר לכולי עלמא לברך על רפואתו, דמזה גם הרשב"א מודה. ונראה לי לכאורה אם לא יאמר הגומל אפשר למיימים, דמזה פוגם כבוד אבי או רבו, דאע"פ שהמודה בעצמו אומר כן, מכל מקום אחר לא יאמר כן עליו. אלא דיש לומר דלחיימים קאי מזה אזה שמתודה, שהוא עצמו מייב וחכה לזה שאבי או רבו נתרפא או ניצול, כן נראה לי: (ד) אפילו בפחות מפרסה. מזה למדמי בסימן ק"י [ס"ק ו] דבכזה ברין לומר תפלת הדרך, והוא ק"ו דהא כתב הטור [בסוף הסימן] במלתא אחריתא דבתפלת הדרך ברין אדם לבקש רחמים טפי מברכת הגומל, לפי שברכת הגומל היא בתודה: (ה) מכה של חלל. והוא הדין בחולה שמוטל במטה יותר מג' ימים, כן נראה לי, דהא ברין לבקשת רחמים מאחרים, כדאמר רבא [בב] עד ג' ימים טרוקו גלי כו': (ו) כלם צריכים לברך. לענין ברכה שעל הנס (פ) פסק בסימן רי"מ סעיף (מ') [ע] [נג] דלא יברך. נראה הטעם דברכת הנס ניתקן מוספות על מה שמייב לברכת הגומל, דבר שהוא חוץ לטבע בגמרי והכל מודים שמלבע אלקים היא, אבל הגומל הוא אע"פ שנעשה לו תשועה שאפשר דרך הטבע, מכל מקום הוא מחזיק טובה לו יתברך ולתלות

ו. טור מלישנא דגמרא [שם]:
ז. רמינו יונה [שם מג, ח. ד"ה אמר]:
ח. שם בגמרא:
ט*. רא"ש שם:
ט. טור [לפי דברי הרא"ש]:
י. טור:
כ. לדעת ספר ארחות חיים כשם הרמב"ן מהא דעירובין ס"ה [ע"א] [כז]:
ל. [רא"ש שם]. טור:
מ. הרמב"ן [תורת האדם שער המיתה ענין הרפואה] וה"ר דוד אבודרהם [עמוד שמא]:
נ. [ה"ר דוד אבודרהם] שם לדעת בעל הלכות גדולות [ברכות פ"ד] [נח]:
ס. טור בשם הירושלמי [ברכות פ"ד הלכה ד] ולגירסא [בטור] שאלא המת יוסף [ד"ה ומה שכתב בשם. הרמב"ן שם. והרשב"א בשו"ת ח"א סימן פג]:
ע. שבת ל"ב [ע"א]:
ע*. רשב"א שם:
פ. משונת הרי"ב"ש [סימן שלו]:

ציונים לרמ"א

ריט א) טור: ב) טור [לפי דברי הרא"ש]:
ג) טור בשם הראב"ד והר"ר יוסף:

עטרת זקנים

ריט א) אם בירך אחר כו'. כן לאביו ותלמיד לרבו יכולין לברך ברכה זו, אבל לא אדם אחר, אף ע"פ שהחולה חביב עליו כנופר (בית יוסף ד"ה וממ"ש רביט דלא הרר"י בא) רשב"א ברכות מז, ח ד"ה הרואה ור"ח):
ב) וגכון שלא כו'. דעד ה' בב) ימים מברך, אמנם לא כתבו מאימתי מברך, ונראה שאין לברך עד שיצא מהצרה לגמרי, וכן בחולה עד שיחזור לבוריו לגמרי. וכמו שכתוב במכילתא [פרשת משפטים פרשה ו] על הפסוק [שמות כא, יט] והתהלך בחוץ, וכן פירש רש"י [שם], הרי כל זמן שאינו הולך על בוריו עדיין הוא בספק סכנה, וא"כ לענין ברכת הגומל אין הטובה שלימה כל זמן שלא נגמרה, ואולי במה שחקנו לומר גמלני כל טוב, שפירושו הטוב הוא כולה ולא רובה, וכן אמרו חז"ל [נדרים נה ב, ו] למה לא נאמר כי טוב ביום שני, לפי שלא נגמר כו', הרי שלשון טוב מורה על טוכה שלימה שנגמרה בטובה ובמלואה. (אבי מורי זקני בשם מהר"ש במהרר"ל מלונלין סימן ח ז"ל):

הגהות הסמ"ע

סעיף ד **ואין זה ברכה לבטלה.** [וב"י סוד"ה ומה"ש כתב, ח"ל, ולענין הלכה כיון דלדברי הכל] אינו חייב [לברך לא יברך, וא]ם בירך ג[ו]ערין בו דד[ילמא ברכ]ה לבטלה היא:

בפחות מעשרה י [ז] יש אומרים שיצא י [ח] ויש אומרים שלא יצא וטוב לחזור ולברך בפני עשרה בלא הזכרת שם ומלכות:

ד פ א) [ט] אם בירך ד (ו) אחר ואמר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר נמלך כל טוב (ז) וענה אמן יצא וכן אם אמר (ב) בריך (ח) רחמנא פ* (ז) [ל] (ה) מלכא דעלמא דיהבך לן וענה אמן יצא: הגה ו) ה [יא] (ו) ואין זה ברכה לבטלה מן המברך אף על פי שלא נתחייב בברכה זו הואיל ואינו מברך רק לדבר שבח והודאה (ג) על טובת חבירו (ח) שמשמח בה:

ה פ [יב] אם בירך אחד הגומל לעצמו ונתכוון להוציא את חבירו ושמע חבירו וכיון (יג) לצאת יצא אפילו בלא עניית אמן: ז) (כיון ט) שהמברך גם כן חייב יצא האחר בלא עניית אמן):

ו י אם איחר יש לו תשלומין לברך כל זמן שירצה כ ב) ונכון שלא לאחר ו (ט) שלשה ימים:

ז ל [יג] באשכנז וצרפת אין מברכין בשהולכים מעיר לעיר שלא חייבו אלא בהולכי מדברות דשכיחי ביה חיות רעות ולסטים מ [יד] ובספרד נוהגים לברך מפני שכל הדרכים בחזקת סכנה נ [טו] (כ) ומיהו בפחות מפרסה אינו מברך [טז] ואם הוא מקום מוחזק בסכנה ביותר (ד) אפילו בפחות מפרסה:

ח פ [יז] בכל חולי צריך לברך אפילו אינו חולי של סכנה ולא מכה של חלל אלא בל שעלה למטה וירד מפני ס שדומה כמי שהעלוהו לגרדום (פירוש מעלות שעושים לדיינים לשבת כשדנין ערוך ערך גרדם, א) לידון פ* [יח] ואין הפרש בין שיש לו ז מיחוש קבוע ובא מזמן לזמן ובין שאינו קבוע: הגה ג) [יט] ויש אומרים דאינו מברך רק על חולי שיש בו סכנה כגון (ה) מכה של (י) חלל ח וכן נוהגין בשכנו:

ט פ [כ] הני ארבעה לאו דוקא דהוא הדין למי שנעשה לו נס כגון שנפל עליו כותל או ניצול מדריסת שור ונגיחותיו או שעמד עליו בעיר אריה לטרפו או אם נגנבים באו לו אם שודדי לילה וניצול מהם וכל כיוצא בזה (ו) כלם צריכים לברך ט (יא) הגומל

ד ט

מחצית השקל

(פ"ק ד) אחר. משמע דסבירא ליה כר' דלא כמו שכתב בבית יוסף. ונראה לי דבשו"ע חזר בו ממה שכתב בחבורו ב"י דדוקא תלמיד על רבו רשאי לברך כדמצינו כן בגמרא, אבל לא אחר, ואפילו בעל על אשתו יולדת אם בירך בנוערים בו, אבל בשו"ע סתם וכתב אם בירך אחר משמע אפילו אינו תלמידו: **והאחר כו'. בפחות מיו"ד.** כן כתבו תלמידי רבינו יונה [ברכות מג. א ד"ה אמר]: **יש פלונתא כו'.** ר"ל, לא עדיף מאלו בירך החולה בעצמו בלי יו"ד דפליגי בסעיף ג': (פ"ק ה) **ואין זה כו'. כלומר דאם** כו'. בא ליישב מאי קמ"ל דאין זה ברכה לבטלה, ניהו דשרי אפילו לכתחלה לאחר לברך, מכל מקום השו"ע שכתב אם בירך אחר דמשמע לשון דיעבד ניהו דלאו דוקא דאפילו לכתחלה שרי, מכל מקום כיון דמיירי דיעבד מאי נפקא מינה אי הוי ברכתו לבטלה מה שעבר עבר. על זה כתב דרמ"א בא ליתן טעם למה יצא החולה בברכת האחר, הא הוי לבטלה, וכהאי גוונא אין חברו יוצא כמו שכתוב סימן רי"ג, לכן כתב רמ"א דאין זה ברכה לבטלה ושפיר יוצא החולה: (פ"ק ו) **שלשה ימים.** כו' **עד יום ה'.** שהוא יום קריאה בספר תורה, דג' ימים היינו עם יום היציאה, וא"כ יום חמישי הוא כבר יום רביעי, וכיון דאינו אלא מנהג לברך אחר קריאת התורה כמו שכתוב סעיף ג', וא"כ בנדון זה יברך ביו"ד בלי ספר תורה: (פ"ק ז) **מיחוש כו'. מכל** מקום **לאו בכל יומא כו'.** ר"ל אף שנתרפא כבר מחולי זה פעמים רבות, לא היה זה דרך הטבע, אלא כל עת נעשה לו נס, וכדאמרינן בנדרים פרק אין בין המודר [סא, א] אמר רבי אלכסנדראי אמר רבי חייא בר אבא גדול הנעשה לחולה, יותר מנס שנעשה לחנניה מישאל ועזריה כו', א"כ כיון דלאו כל יומא מתרחיש ניסא והיה בחזקת סכנה, לכן כשעמד צריך להודות: (פ"ק ח) **וכן נוהגין.** וב"ח כו'. **וכן פסק לעיל סימן ס'.** מן תיבת וכן פסק כו' נרשם בטעות, וקאי אדלעיל סעיף ה'. שכתב בשו"ע אם בירך אחר כו' ונתכוין להוציא כו', משמע דס"ל מצות צריכות כונה, ועל זה כתב מ"א דכן פסק הרב ב"י לעיל סימן ס' סעיף ד', שכתב יש אומרים שאין מצות צריכות כונה ויש אומרים שצריכות כונה כו' וכן הלכה, עכ"ל. הרי דהכריע כמאן דאמר מצות צריכות כונה. **דלא כעולת תמיד.** שהקשה דהכא סתם דצריך כונה, ולעיל סימן ס' הביא שני דיעות בזה, דהא באמת גם בסימן ס' הכריע דצריך כונה. אולם מ"א לעיל סימן ס' ס"ק ג' כתב ודוקא במצוה דאורייתא אבל מצות דרבנן אין צריך כונה, דבב"ז כו'. על כרחך אין כונת מ"א לפרש כן דברי הרב ב"י בשו"ע, דהא הכא הוא דרבנן ואפילו הכי פסק דצריך כונה: (פ"ק ט) **הגומל כו'.** עיין סימן ריי"ח כו'. ר"ל, דוקא אי יצא ממנהג העולם, דזולתו לא מיקרי נס לברך במקום שנעשה לו ברוך

לבושי שרד

ריט (פ*) מנ"א סק"ה סעיף ב, כנ"ל:
(פ) מ"ז סק"ו **פסק בסימן ריי"ח, סעיף ט' דלא יברך,** [כנ"ל]:

ג. ה״ר דוד מפודרהים [פמוד שמ] בשם רבינו גרשון [מרי שלמה]. ומרמות מיים [הלכות שי ומרדכי סימן כה] בשם יש מומרים ובשם רבינו שם טוב פלכו בשם המוקפות:

רכ ב. ברכות נ״ה [ע״ב]:

ב שבת י״ח [ע״ח]:

רכא ב. מיב יוסף [ד״ה כתב סמ״ק] מדברי הכל בו [סימן פז נה, ג]:

ב*. ר״ן תענית ב, ב.

ד״ה אמר רבי אבהו:

ב ברכות נ״ט [ע״ב]

ותענית ו׳ [ע״ב]:

ג. לפירוש הרמב״ם בפרק י׳ מהלכות ברכות [הלכה ו] והר״ן [שם]:

ד. שם בברכות ושם בתענית:

ד*. ר״ן שם ד״ה אמר רב פפא. רמב״ם שם:

ד**. רי״ף ברכות מג, ב. ורמב״ם שם הלכה ה:

ציונים לרמ״א

רכ ב*) שבת יא, א: כ*) סעיף ד:

רכא ב) סמ״ק [סימן קנא בברכות בקשות והודאות] ואגור [סימן שיט] וכל בו [סימן פז נה, ג]:

ב*) כל בו שם:

הגהות והערות

לד) נפחק ע״פ מקור מיים ויד אפרים:

רכ א) הוספת מהדורת דיהרנפאלבו תנב, דפו״ר דמגיניס. ובלשון הטור ליתא עליו:

ב) תוקן במהדורת קראקא שם, וכ״ה לשון הגמרא ברכות שם:

ג) הד״ה וכו׳ לא נמצא בדפו״ר וכן לא מצוין אות ג של המ״א בפיס הסו״ע. ובכאן הוא מוספת מהדורת אמ״ד מ״פ. דברי המ״א כאן סובבים על סדר הטבת מצוות המובא בטור:

ד) הוספת מהדורת אמ״ד מ״פ:

ה) כן מוקן ממהדורת פראג מקמ״ה ואילך, וכ״ה בטולם שמיד. ובד אפרים מפרשו שהוא כ״ת ״מהדורא בתרא״, ובין מוספות שבת שמקון ״מהלכות ברכות״:

ו) תוקן ע״פ שבהד״ג שם:

רכא א) תוקן ממהדורת אמ״ד מ״פ:

הגהות הסמ״ע

רכא סעיף א משום דמדינות אלו תדירים בגשמים ואינם נעצרים כל כך. ונראה שאפילו באותם א[רצות שרגילים] במטר, אם נעצרו הגש[מים והיה] העולם בצער ואח״כ ירדו גשמים צריך לברך, כ״כ [הב״ר] [ד״ה כתב סמ״ק]:

ג״ ויש אומרים שאין מברכין הנומל אלא הני ארבעה דוקא (ז) וטוב לברך בלא הזכרת שם (יב) ומלכות:

סימן רכ

הטבת חלום ותעניתו. וכו ב׳ סעיפים:

א ד״ [א] הרואה חלום ונפשו עגומה [עליו] [א] **א** (א) ייטיבנו באפי תלתא דרחמי (פירוש שאוהבים אותו) ליה (דלימא) [ולימא] [ב] באפייהו חלמא טבא חזאי ולימרו אינהו טבא הוא (ב) וטבא להוי ב וכו׳:

ב ב״ ג (ג) יפה תענית לבטל חלום רע כאש לנעורת: הגה ד״) ותווקא בו ביום ד ואפילו בשבת ועיין לקמן סימן רפ״ח ב״):

סימן רכא

ברכת הודאת הגשמים. וכו ב׳ סעיפים:

א ד״ [א] אם היו בצער מחמת עצירת גשמים וירדו גשמים מברכים עליהם ד״ [א*] אף על פי שלא ירדו עדיין כדי רביעה ב משירדו כל כך שרבו על הארץ ג [ב] שיעלו [הגה] עליהם אבעבועות מן המטר וילכו זה לקראת זה: [הגה] ד) ומה שאין אנו נוהגים בזמן הזה בברכת הגשמים ד*) משום (א) דמדינות אלו תדירים בגשמים ואינן נעצרין (א) כל כך:

ב ד״ ומה מברך אם אין לו שדה אומר מודים אנחנו לך ה׳ אלהינו על כל טפה וטפה שהורדת לנו ואילו פינו מלא שירה כים וכו׳ [ג] עד הן הם יודו ויברכו את שמך מלכנו ד״ וחותם ברוך אתה ה׳ אל רוב ההודאות ד״ [ד] ואם יש לו שדה (ב) בשותפות

יחמר אכול בשמחה לחמך [קהלת ט, ז], דהוא ר״ת אב״ל (כ״י ד״ה כתב הכל ט, בשם רבי יהודה החסיד), וזהו כשמטיבין לו לערב אחר התענית. ובשל״ה [מסכת תענית, נר מצוה ד״ה ומעניין זה שלמרין] כתב שיטיבו לו בשחרית, כי מיד שקבל עליו התענית נתקבל לפני המקום. מי שחלם לו חלום קשה על מצירו יתענה [ספר חסידים סימן תמד]: ג יפה תענית. ותשובה עמו [ספר חסידים סימן רכו]. ועיין ברבה קהלת [פרשה ה אות ו], ומכל מקום אין מתריע להתענות, דהא שמואל אמר [ברכות נה, ב] החלומות שוא ידברו [זכריה י, ב] (רשב״ם מ״ל סימן קל״ב): ד ואפילו בשבת. כתב עולת תמיד [פ״ק ב] בשם בעל הגדולה (מהבמ) [מה״ב] ה) [שייר בעל הגדולה הגה״ע אות ה] דאם יש עשרה שמתענין בשבת, מתפללין מנחה בקול רם ואומר עניינו בסוף התפלה, ועי״ד דאין נכון לעשות כן, עכ״ל. ועיין מה שכתבתי סוף סימן קי״ט [פ״ק ז], ובטור סימן זה, ובסימן תקס״ו:

רכא הרואה גילוס בשהוא קטן, ומוחר ורואה[ו] א) בזמן שהוא (גדול) [גדול] א) ושמח בראותו, מבדר שהמיינו אפילו אין לו קרקע. אבל הרואה בכל יום לא יברך דקמא קמא בטיל, ואם רואה מיס שבכלי״ג בשם כבר ראה המיס (במקום) [במקומם] (ו)בגילוס, אין לו לברך על ראיית הכלי״ג, אבל אם לא ראה אלא עתה בכלי״ג מברך (רדב״ז חלק א׳ סימן (קי״ל) [שיט]. בנשם הגדולה):

ערך לחם למהריק״ש

רכ סעיף א בסוף [וטבא להוי וכו׳]. ומאריה הסדר בטור: סעיף ב תענית. בו ביום: אין אומרים לך אכול בשמחה לחמך [קהלת ט, ז] לפי שראשי חיטה לאב״ל אלא אומרים לך בשמחה אכול לחמך:

שערי תשובה

(יב) ומלכות. עיין באר היטב. ועיין ברכי יוסף [אות ח] שכן כתב בשו״ת בית יהודה [שם], והוא ז״ל כתב ואנו אין לנו אלא דברי מרן לברך בלא שם ומלכות:

רכ (ב) וטבא. עיין באר היטב. ובברכי יוסף [אות א] כתב בשם מהר״י צמח [כתי״ זר זהב] שיש לומר כסדר הפסוק [קהלת ט, ז] לך אכול בשמחה לחמך. דמה שהוא לאבל נהפך בשמחה בירושר בפסוק וטופי תיבות לך אכול בשמחה, כלה, דעתה הוא שמחה בלה, עכ״ל:

באר היטב

(יב) ומלכות. ועכשיו נהגו לברך כל מי שנעשה לו נס, וכל שכן אם נאו עליו לעטיס וגילוג, ט״ז [ס״ק ז] , ומ״א [ס״ק י]:

רכ (א) ייטיבנו. בשמחים, של״ה, [מ״א ס״ק כ]. וחזכור החלום בתפשבחו בשעת הטבה, מהר״ם, [שם ס״ק א]. ומי שחלם לו חלום קשה על חבירו יתענה, ספר חסידים, [שם ס״ק ב]: (ב) וטבא להוי כו׳. יש אומרים דכך הוא הלחם ואין צריך לאומרו רק ג׳ פעמים כדרך כל הלחמים, ויש אומרים לצריך לומר טבא הוא וטבא ליהוי ז׳ פעמים, לכן אומרים טבא הוא וטבא ליהוי (ז׳) [ד] פעמים ואח״כ אומרים אותו עם שבע דמנין ג׳ פעמים ובה [יוצא ידי] שני הדישות, רש״ל, מטה משה, וכן נוהגין, מ״א [ס״ק כ]. וכ״ה בתב לומר בכל ז׳ פעמים. ועיין סידור האר״י ז״ל ענין הטבה. ואומרים לו לך בשמחה אכול לחמך, אבל לא יאמר אכול בשמחה לחמך, דהוי ר״ת אבל, כ״ב, [מ״א שם]: (ג) יפה תענית. ותשובה עמו, ספר חסידים. ומכל מקום אין מחויב להתענות אלא רשות, הרשב״א [מ״א ס״ק ג]. ובשבת אין להתענות אלא אלא שחלם על עצמו, ולא שחלם (ל)חבירו ו) עליו, עיין שייר כנסת הגדולה בסימן רפ״ח [בהגב״י אות ד]:

רכא (א) כל כך. ובתב כ״ל דהא פשיטא שאפילו באותן ארצות שרגילין במטר, אם נעצרו הגשמים והיה העולם בצער, ואח״כ ירדו גשמים, שצריך לברך [ט״ז]. אם רואה גילוס בשהוא קטן ורואהו בזמן שהוא גדול ושמח בראותו, מברך שהמיינו אפילו אין לו קרקע. אבל הרואה בכל יום לא יברך, עיין בנשם הגדולה [מ״א ריש הסימן]: (ב) בשותפות. אפילו בשותפות אשתו ובניו. הלכות קטנות מלק א׳ סימן קל״ו, וכן בתב הש״ך, והמ״א [ס״ק א] חולק עליו, ע״ש. אם עכו״ם שותף בשדהו אינו מברך הטוב והמטיב כי אם שהמיינו, דטובת עכו״ם אינה טובה, מ״א [ס״ק ב]:

אוצר מפרשים

רכ א (פנ״א פק״א) ואם מטיבין שנים. נ״ב, פירוש שאין כאן רק שני אנשים, המה יטיבו לו, וכשבא השלישי יטיב לו ג״כ, אע״ג דאמרינן באפי תלתא לא צריך להיותם יחד: (נתיב חיים)

חלק ד

פרי זה, שהוא נדמה כמברכין שזכינו לראות שאיכא עוברי עבירה, ואף שכשר למצוה לדוב הפוסקים שחולקין על הלבוש שפוסל אתרוג מורכב מטעם דנעבדה בו עבירה, עיין בט"ז שם, מ"מ לברך שהחיינו שהוא לשמוח על שאיכא פרי זה שבא ע"י עבירה אולי לא נאה לברך על זה, ולכן טוב לאכול אותם עם עוד פרי חדש ולברך על אותו הפרי ולצאת בזה גם על פרי זה.

ידידו,

משה פיינשטיין

סימן נט

אם הנוסעים בעראפלאן צריכין לברך ברכת הגומל

ט' אלול תשכ"ג.

מע"כ ידידי הנכבד הרה"ג מוהר"ר מאיר גארדען שליט"א.

הנה בדבר הנסיעה בעראפלאן אם צריך לברך הגומל כשהיה ביום שקט ובלא שום חסרון בהמכונה ולא אירע שום דבר בדרך, הוא ברור לע"ד שצריך לברך לא מבעיא להסוברים בסימן רי"ט סעיף ט' דהני ארבעה דחשיב בברכות דף נ"ד לאו דוקא שכן סברי רוב האחרונים וכן נוהגין כדאיתא במג"א סק"י ובט"ז סק"ז כתב שכן מסתבר, שודאי יש לברך דלא עדיפי מיורדי הים באניות לענין שכיחות הסכנה. אלא אף להסוברים בסעיף ט' דדוקא הני ארבעה, נמי יש לברך מתרי טעמי. חדא דהוא ממש כספינה דהוא נמי אינו הולך על הארץ, דזהו עיקר חלוק ספינה מדרכים דיבשה דהדרכים דיבשה אין עצם הליכה חלוק מישיבתו בבית שאם לא יארע כלום הרי לא היה שייך לחוש לכלום, אבל בספינה שהוא על המים הרי עצם ההליכה הוא ענין סכנה שצריך לינצל ממנה דהא במים א"א לחיות אלא זמן משהו בלא הצלתו מהמים ע"י שנמצא בספינה, ולכן כיון שאירע לפעמים שמתקלקלת הספינה ונמצא שאין ההצלה ברורה צריך להודות ולברך הגומל, וא"כ כ"ש בעראפלאן שגרוע ממים שאף דגע אחד אין יכול להיות באויר שודאי שישיבתו בעראפלאן הוא הצלה וכיון שאירע לפעמים שמתקלקל העראפלאן הרי נמי נמצא שאין ההצלה ברורה שלכן יש לו להודות בברכת הגומל.

וזהו הטעם שאף בנסיעות הספינות שבזמננו נמי מברכין, אף שנגד הספינות דבזמן הגמ' ואף בזמן הש"ע הוטבו לענין סכנה בהרבה מאד שרק לפעמים רחוקות טובא אירע טביעה בספינה, ואולי הוא פחות מסתם דרכים שבזמנם שהיו בחזקת סכנה, שהוא משום דכיון דהספינה שישב בה נחשבה שניצול על ידה מהסכנה שהוא במים שנמצא שאף בספינות שלנו הוא נחשב ניצול מהסכנה והרי שייך בעצם לברך, רק אם היה ודאי בלא שום ספק שבספינה ניצולים מהמים היה פטור, משום שלא היה שייך להחשיב שנעשה לו חסד מהשי"ת בנסיעה זו, אבל כיון שאף בספינות אלו שבזמננו אינה הצלה ברורה אף שדק לפעמים דחוקות אירע טביעה שלא מצלת, נחשב עכ"פ שנעשה לו חסד מהשי"ת שיש לברך, ואף שהוא חסד קטן מכפי שהיה בימים ההם נמי צריך לברך דכי על חסד קטן לא נחה להשי"ת שעשה עמנו החסד, והא חזינן לגבי חיוב ברכה על עניני אכילה ושתיה והנאה שאין חלוק בין אכילה ושתיה והנאה גדולה לאכילה ושתיה והנאה מועטת. ול"ד להולכי סתם דרכים שבעצם אין בזה סכנה ואין צורך להצלה ורק כשאירע איזה דבר כליסטים וכדומה צריכים להצלה. אבל כיון שלא אירע שלא היה שם שום דבר המזיק הרי נתברר שלא היה שם שום חשש סכנה ולא נעשה עמו יותר חסד מכפי שהיה בביתו. ולכן אף שעתה במדינתנו נוסעים במאשינעס שיותר מצוי חשש סכנה נמי א"צ לברך אלא כשאירע ח"ו איזה דבר שפגעו ונגעו המאשינעס ולא הזקו, אבל כשהיה כשורה שלא נפגע במאשין אחר, הרי נתברר שלא היה חשש סכנה ולא נעשה עמו יותר חסד מאם היה בביתו.

וטעם מנהג ספרד שאיתא בסעיף ז' שנוהגים לברך הגומל כל הולכי דרכים מפני שכל הדרכים הם בחזקת סכנה, נראה שלא מחמת שמדמין ליורדי הים באניות שמזה אין למילף כדבארתי שאם לא אירע כלום הרי לא היה שום חשש סכנה, אבל דימו זה להולכי מדברות שאף כשלא אירע שום חיה וליסטים מבדכין שצריך לומר דהטעם דכיון ששכיחי שם חיות רעות וליסטים הוא בשמידה מהשי"ת שבלא חסד השי"ת עליו היה אירע שם איזה חיה וליסטים ובחסד השי"ת נתן דעה בלב החיות והליסטים שלא יבואו לשם בשעה שעבדו שם, ולכן צריכין להודות בברכת הגומל, לכן מדמין כיון שכל דרכים בחזקת סכנה אף שאינו כמו במדברות הוא נמי מחסד השי"ת ששמרם שלא יארע שם אויב ואורב בדרכם. והחולקין עליהם סברי דמדברות דשכיחי הוא כידוע שהיו צריכין להיות בכאן החיות רעות והליסטים והשי"ת לא הניחם לבא מחסדו עליהן, אבל בסתם דרכים שאף שג"כ מצוי שיהיו שם מזיקין מ"מ ודאי אין

להחשיב זה כידוע שהיו צריכין להיות בכאן ולכן אין למילף משם לברך דמספק שמא מה שלא באו לכאן היה זה בחסד השי״ת עליו ביחוד משום שרצו לבא ולא הניחם אין לברך דספק ברכות להקל. ול״ד למה שצריך להתפלל מתחלה, משום דבשביל ספק אף קטן ודאי יש להתפלל שלא יארע לו שום מזיק אף בברכה שלכן תקנו להתפלל תפלת הדרך.

ומדויק לשון המלך בקונך וצא שאמר אליהו לר׳ יהודה אחוה דרב סלא חסידא בברכות דף כ״ט על תפלת הדרך, שהוא מחדש שאף שהוא רק ספק דאפשר לא יחשבו כלל מזיקים להיות שם שנמצא שלא היה על מה להתפלל שישמרהו השי״ת בדרכו יותר מכפי שהוא נמצא בביתו, והיה מקום לומר שלא יוכל להתפלל בברכה דספק ברכות להקל, שאינו כן אלא שלתפלה צריך להתפלל אף על הספק בברכה, תחו לשון המלך שהוא לשון שאלת עצה איך לעשות שהוא שייך על דבר שהוא לו ספק ואינו יודע להכריע נמלך בחברו איך לעשות, כן הוא כשיוצא לדרך שהוא ספק שאפשר שיארע שם איזה סכנה ומ״מ הכריע לילך מפני צורכו או אף לטייל שמותר מצד החשש סכנה משום שהוא חשש רחוק טובא, לא ילך בלא המלכה בקונו שאף שהכריע לצאת ולא לחוש לשמא יארע לו איזה סכנה לא יאמר שלכן לא יתפלל בברכה מספק קטן כזה אלא יתפלל לקונו כמו שהוא ספק ממש שצריך לימלך עוד בדבר, משום שלהתפלל שהשי״ת ישמרהו צריך אף בשביל חשש רחוק טובא.

ועוד הא הטעם דסוברין שרוקא הגי ארבעה כתב במ״ב ס״ק ל״א דמשום שמצוים ביותר תקנו עליהם ברכת הגומל ועל דבר שלא שכיחא לא תקנו, וטעם זה מוכרח להש״ע דהא בסעיף ז׳ כתב שבספרד נוהגין לברך גם בהולכי דרכים ומסתמא גם הוא נהג כן שהיה מספרדים, ואף שאין זה מהד׳ דברים שנאמר שם הולכי מדברות, אלא הוא משום דיש למילף גם דברים אחרים ומדמין גם הולכי דרכים שיש ג״כ חשש סכנה אף שאינו כמדברות כיון שעכ״פ איכא חשש סכנה כדבארתי לדידהו, ונצטרך לתרץ דהא דבקרא איתא הולכי מדברות הוא משום דבימי דוד המלך לא היה על הדרכים שום חשש, שלא יקשה ממה שפסק בסעיף ט׳ לחוש להי״א מדין ספק ברכות להקל שלא לברך אלא על הגי ארבעה ולא מדמין, אלמא דטעם דהגי דוקא הוא משום דלא חייבו אלא מלתא דשכיחא ולכן בהולכי דרכים ששכיחא הולכים סובא גם לדידהו יש לברך. וא״כ בעראפלאן שהוא מלתא דשכיחא הולכים טובא וגם מצוי הסכנות טובא יש לברך גם לדידהו.

ופשוט שאין חלוק בין נוסעים בעראפלאן למעבר הים או לנוסעים במקום יבשה ממקום למקום שבטולם להטעם שבארתי צריך לברך אף כשלא אירע שום דבר בדרכו. ושמעתי שיש שמודים שלא לברך ואינו כלום אלא צריך לברך.

ועיין במ״ב שם שבבאו ליסטים בסתם דרך שלא במקום סכנה שצריך לברך והוא מהמג״א, וכתב בשעה״צ דכו״ע מודו כיון שהוא בדרך והוא דלא כדכתב במחצה״ש שהא רק מצד הצירוף סבריע כן המג״א, ונראה בטעם המ״ב שכיון שכל החלוק דמנהג אשכנז וצדפת הוא משום דלא שכיח ליסטים וחיות כמו כמדברות, וא״כ הוא דק כשלא אירע שום דבר שבמדברות דשכיחי הרי אף כשלא היו כמו שהיו וניצול מהם ע״י שלא הניחם השי״ת לבא ובדרכים דלא שכיחי הרי נמצא שלא היה סכנה כלל כדבארתי, אבל כשהיה שם ליסטים ומזיקים הרי נתבאר דגם כאן הוא כמו במדברות.

ידידו מברכו בכוח״ט.

משה פיינשטיין

סימן ס

איך יותר ראוי לעשות כשהצבור מקדימין להתפלל מעריב

מע״כ ידידי הרה״ג ר׳ אפרים דיקשטיין שליט״א.

בדבר שאלתך איך להתנהג כשהצבור מתפללים מעריב תיכף עם השקיעה אם להתפלל עמהם גם ק״ש וברכותיה כדי לסמוך גאולה לתפלה ולקרא אח״כ בזמנה ק״ש אחר צה״כ בלא ברכות, או להתפלל רק ש״ע עמהם ולקדא בזמנה אחר צה״כ ק״ש וברכותיה. והנה ודאי ידוע לך שיש בזה מחלוקת בראשונים ואבאר דעתם ויתברר הענין להלכה.

שיטת ר׳ האי גאון שהביאו הרא״ש ור׳ יונה הוא שרק יתפלל עם הצבור ש״ע ויקרא רק ק״ש כדי להתפלל מתוך דברי תורה בלא הברכות כי לקרא בזמנה עם הברכות עדיף מלמיסמך גאולה לתפלה. ויש ראיה לזה כדאיתא במג״א סי׳ רל״ה סוף סק״ג לענין אחר מהא דאבוה דשמואל ולוי ברף ל׳ כי הוו בעו למיפק לאורחא הוו מקדמו ומצלו לאחר שעלה עה״ש שאינו עיקר זמן תפלה לפי׳ התוס׳ שכן איפסק בס״ס פ״ט ולא קרו ק״ש והברכות

הרה"ג ר' יצחק יעקב ווייס נבמ"ל

חלק שני

הימין, באם א"א להניח בשמאלו, ובנד"ד אפשר בשמאל רק ע"י חציצה, ויש להסתפק האי עדיף, אם בימין בלא חציצה, או על יד כהה כמצוה ובחציצה, דאולי אין בכלל יתרון לימין, הגם שלא יהי' חציצה, ממה שמניח בשמאל בחציצ', דבשניהם ל"ה כמ"ש בקרא, דבשמאל ל"ה על ידך דהרי חוצץ ובימין ל"ה על ידכה יד כהה, א"כ יניח עכ"פ על היד שמחויב, ובפרט לפמ"ש המג"א (שם סק"ו) דעל הבגד הוא רק משום לך לאות ולא לאחרים לאות, ובמכסה מלמעלה לית לן בה, ומותר להניח ע"ג סמרטוט שע"ג מכה אי לא סגי בלא"ה, ולא כתב להניח על ימין, אם לא שנאמר שיש הבדל בין סמרטוט לגיפס בזה עכ"ד.

ח) **והנה** שאלת מכס כיולא בו כלו תשובה, דכפשוט דשוב זאב לדין סמרטוטין כמובא במג"א שם, וכיולא מדבריו (שם בס"ק ו' ומ'), דאם קלילת התפילין על כיד בלא הפסק ורק כרלועות על הסמרטוטין יברך ג"כ על ש"י, ואם גם הקלילה על הסמרטוט לא יברך על של יד ורק על ש"ר שתיים, וכמ"ש שם המחבש"ק והחיי"א (כלל י"ד סי' י"ד) וכמ"ב (כ"ז אות ע"ז וי"מ) עיי"ש.

ט) **והנה** דברי חיי"א שם לריכים פירוש, דכתב וז"ל, ודוקא על רעי' דאינו רק אלא משום חילה, אבל על בגד אסור, אע"ג שילבוש עליו בגד אחר וכו' עכ"ל, ואם דלא כבאה"ע שכתב שם (בס"ק מ') בשם מג"א, דמותר להניח „על החלוק" אם לא סגי בלא"כ דהא לבוש בגד אחר עליו עיי"ש, ואף דבמג"א איתא סמרטוטין, ע"כ משום דס"ל דאין חילוק בזה, אולם החיי"א ס"ל דסמרטוט דוקא, דהוונתו רעי', וכמו שפי' בערוך, רעי', הוא מה שעוחנין חלב או דונג או שאר דבר משיחה על סמרטוט להניח על הכאב, ועי' מ"ב (קס"א אות ד'), אבל החילוק זאה שכתב החי"א אינו מובן לכאורה, דגראה מדבריו דעל בגד, אף שלבש בגד אחר עליו, יש טעם לאיסור חוץ מטעם החילה, ומהו, דאם משום טעם לך לאות, היון שיש בגד אחר עליו, הוי לך לאות, וכן שהה לבדיא מדברי המג"א שם, שכתב לישב דלא יוקשה על טעם הנ"ל, מהא דלא הניחו הכהנים תפילין על הכתונת עיי"ש, ש"מ דאין חילוק בין בגד לרעי'.

ג) **ואולי** י"ל בפי"מ דאיתא בברכ"י (שם סי' כ"ז אות א') לפרש, הא דבעי רבא (בזבחים די"מ), הנכנסה לו רוח בבגדו מהו, על בשרו בעינן וליכא, או דלמא דרך לביאה בכך, דלא מטעם חילה אתי עלה, אלא משום דהתיב על בשרו, מי נימא דעל בשרו לא אתא אלא שלא יהא דבר חוצץ, או דלמא אף רוח דלא חיץ, ס"ס אין הבגד על בשרו ממש, דהא הרוח מבדיל הבגד מעל בשרו, וכמו שכתב רש"י שם, הנכנסה לו רוח בבגדו והבדילתו מעל בשרו בשעת עבודה, והכ"ד בתפילין דהוי הבגדי הכוהה לברא"ש עיי"ש. והנה שמע מינה, דיש בהפסק משום ב' ענינים, דל"ה על ידו, וגם משום חילה, אמנם הגם דמוכח מדבריו, דהיכא דאיכא חילה, מה"ש דל"ה על ידו, מ"מ י"ל גם הברא, דהיכא דבר החוצץ דבוק לבשרו כמו רעי', היון שאין על הדבר שעל רגלו שם כלי, הוי על בשרו במקלת, משא"כ אם מניח על בגד, ל"ה בכלל על ידו כלל, וכגוונא דאיתא בחי הבא"ר לענין מעל דמעל בחלילה בבאתי בספרי (סי' ק"ה אות ד'), והגם שהקשיתי שם ע"ז, מ"מ י"ל דהחיי"א ס"ל הברא זו אלא דל"ע לישב מה"ה שם להקשות ע"ז עיי"ש, ורלאיתי שבמ"ב (שם בשער הציון אות כ"ד) הביא ג"כ מה' אהה"מ דס"ל כן, אבל אין לי הה' אהה"מ לעיין בו.

ד) **ומ"מ** למה דאתאן עלה בודאי לא גרע גיפס מרעי', דגיפס הוי בכלל קשקשים שעל הבשר (ביו"ד סי' קל"ה סעי' ג') ופי' הש"ך שם, דהיינו לוחות שעושים הרופאים ע"ג מכה, והוי הטעם משום חילה, ובגד"ד שייך משום דברי המג"א והכרעת הפוסקים הנ"ל.

ה) **ומה** שחקר בה"ה, במה שאמרו חכז"ל היון שנתמנה אדם פרנס על הצבור אסור לעשות מלאכה בחפי תלתא (עי' קדושין ד"ע ובש"ע חו"מ סי' ח'), אם זהו רק מלאכה גופנית כמו מעקה דאיתא בקדושין שם, אבל רופא משבון (אקאנעמן) עו"ד או רופא שרי, וידוע שהרמב"ם והרמב"ן היו רופאים עכה"ד.

הנה כפי דמוכח מתשו' הרו"י (סי' ר"כ), גראה דכל שמקבלים עליהם שכר הוי בזיון הון ממה דעושים לעורך מלוה עיי"ש, ושוב אין ראי' מהרמב"ם והרמב"ן דודאי היו עושים רק לעורך מליה, ובזה מיישב ג"כ במ"ב (סי' ר"ו) בב"ה, הא דר"ל עסק בעצמו במלות מעקה כדאיתא בקדושין שם עיי"ש.

ומחמת אפיסת הפנאי אקצר כעת. ובזה הנני דושה"ה כה"ו,

יצחק יעקב ווייס

סימן מז

עוד להנ"ל, בענין ברכת הגומל על נסיעה באוירון

ב"ה, יום ה' בשלח תשי"ז לפ"ק פנשסתר יצ"ו.

אחדשת"ה, ע"ד אשר שלח לי כת"ה קונטרס גדול בחו"ב בענין אם לברך ברכת הגומל על נסיעה באוירון, ופלפל גם בדברי מחו' הרב הגאון מוהרמ"י ברייש שליט"א אב"ד ציריך יצ"ו, שכתב בזה בקובץ המאור (והנה אין לפני הקובץ הזה כעת).

ח) **הנה** לע"ע אין לי מה להוסיף הרבה בזה, רק שבבר אקר בזה בקונטן חל תלפיות (שנת תרל"ד אות נ"ח) דכתב שם הערוך בפשיטות בזה"ל, ולענין ברכת הגומל נראה דאין מברכין בשפורת מטיר לעיר שברי המנהג שאין מברכין בשהולכין מטיר לעיר המבואר (סי' רי"ע סעי' ז'), ולא רק בשהולכין, גם בשנוסעין בספינה מפעמע לוויען והדומה, משלם לא שמעו שמברכין הגומל, וגם בהפורה היון שנעשה הבוגן ע"פ הטעכניג אינו מחזק בסכנה, ורק בשפורה סביב הטולם והדומה, או שמגביה

לפרוח יותר משיעור הידוע, וכפורח למעלה כאלעמן במקום הידוע למסוכן, מקרי מוחזק בסכנה, ופורחים שם רק אנשים שאינם חסים על חייהם ומאבדים עצמם לדעת על הספק אולי יצליחו ויגלו ויהי׳ זה להם לשם ולתהלה עכ״ל, אמנם הוא רק מפשט פשיטא לי׳ תרתי, א׳ דמעיר לעיר בודאי אין צריך ברכת הגומל, ובמקום שמוחזק לסכנה בודאי צריך לברך, אבל כגון שנוסעים כמה באווירון ממדינה למדינה הקרובות והרחוקות דרך ימים ומדברות, לא כתב כלום, וביותר כמה שכבר נשתנה הדבר ומעליותא מחמת גודל הטעכניג שאין סכנה באווירון כמו אז, בודאי יל״ע אם לברך, וכמדומה לי שבטולם נהגו לברך, שפ״ל דלא גרע מיורדי הים והולכי מדברות, וכן ראיתי בספר יביע אומר (שנדפס לא כבר, ח״ב או״ח סי׳ י״ד) שכתב כן, אבל אין ראי׳ שהרב״ג שליט״א המחבר הוא ספרדי, וכמה הגראה נוהגים כמנהג ספרד המובא בש״ע שם, דאף בשהולכים מעיר לעיר מברכים ברכת הגומל עיי״ש, אולם נאמר לי בשם מרן הגה״ק מסאטמאר שליט״א שטוב לברך.

ב) **אבל** בשאר כת״ה הבינו בשם מרן הגה״ק מבעלזא שליט״א שטוב לברך בלא שם ומלכות גראה לי ליתן הבלין לפסקו, ולא מעשם שאין באווירון סכנה גדולה כמו בספינת הים, אלא דס״ל דאדרבה דהוי יותר סכנה באווירון מבספינה, והא גרמא דאין לברך בשם ומלכות, דראיתי מביאים בשם ס׳ ממזיק ברכה (סי׳ רי״ט) דהביא תשובה מ״ר על אשר חלם שהי׳ שואל על יצחק אבינו ע״ה וכן על אברהם שנכנסו לפרדס וכהן גדול ביום״כ בלאתו לשלו׳ אם היו מברכין ברכת הגומל, וכתב די״ל דלא תקון רבנן אלא בלרה הבאה על האדם שלא מדעתו עכ״ד, ול״ל הכוונה, דאף דגם יצחק אבינו ע״ה הי׳ מלווה ושואה מפי הגבורה, וכן הכ״ג ביום״כ״פ מלווה ושואה, מ״מ היו שהמה בעצמם היו מוכנים למסור נפשם להשי״ת ברצונם הטוב. ע״כ לא מקרי גם המה שנצלו לברך ברכת הגומל. ולכאורה נ״ל דהרי גם ביורדי הים והולכי מדברות המה בעצמם מביאים עצמם ברצונם הטוב לסכנה, וכמו שפי׳ הזה בח״ח (או״ח סי׳ נ״ח) הסדר הנאמר בש״ס בענין ד׳ שריכין להודות בדרך שניס שהם ארבע עיי״ש, ובח׳ מהרי״ם שיק (או״ח סי׳ פ״מ) פי׳ הזה נוסח הברכה הגומל לחייבים, על שהכניס עצמו לגרה, דקיי״ל אל ילך אדם במקום סכנה, דעי״ז מתכון לו מחייותיו, וגם מעיינין בדינה, ואפי״ה עשה לו הקב״ה נס עיי״ש, מ״מ י״ל דוקא בהאי גוונא שהרי אם יש לו דרך לילך למרחקים ואי אפשר נהגיע לשם אלא דרך ימים ומדברות הרי הוכרח להכניס עצמו להיות מיורדי הים והולכי מדברות, משא״כ באווירון מי הכריח אותו לילך באווירון, הלא אפשר בינשה ע״י רכבת ובים ע״י ספינה דלא הוי סכנה כ״כ, (אם לא שיש איזה ענין נחוץ להיות במחוז חפצו במוקדם האפשרי שא״א להגיע לשם אלא ע״י אויון), ומדלא עשה כן אלא נסע ע״י אויון, אף דל״ה סכנה כ״כ שלא יהא השאי ליסע ע״י אויון, מ״מ לא עדיף מאלו הנ״ל, דאמר די״ל דלא תקון רבנן אלא בלרה הבאה על האדם שלא מדעתו, וע״כ יש לברך בלא שם ומלכות לדעת כ״ק מרן מבעלזא שליט״א.

ובזה הנני ידידו דושת״ה כל הימים ומודה בכל חותמי ברכות,

יצחק יעקב ווייס

סימן מח

בענין דירה ע״ג ביהכ״נ

ב״ה, יום ה׳ עקב תשפ״ז לפ״ק.

שוכט״ס לכבוד ידי״נ הרב הגאון וכו׳.

אחדש״ת בידידות נאמנה. יקרת מכתבו הגיעני. ותודה רבה בעד ברכותיו הלבביים. ובעזה״י הוטב מצב בריאותי וחזרתי למשמרתי משמרת הקודש. יעזור השי״ת לשמוע ולהשמיע אך טוב סלה.

א) **עיינתי** בדברי תורתו אשר כתוב לאמר, נקשר עם השאלה הלכה למעשה, שנשאלתם ע״ד אם מותר לבנות ביהכ״נ השומד להבנות עם דיומאות של בתי דירה על גבו להשכירם לדיירים, וכת״ה דירה הלכה למעשה, שאין שום איסור לבנות בתי דירה ע״ג ביהכ״נ, והאריך בזה בביאור הדק היטב בש״ס ופוסקים בכל פרט ופרט, וכל דבריו נאמרים בהשכל ודעת תורה ונכונים מאד ויישרים לשאלתי דעת.

ב) **והנה** שפיר כתב כת״ה, דיש בנד״ד משום דין שביהכ״נ צריך שיהי׳ גבוה מכל בתי הפיר הסמוכים לדירה, כמבואר באו״ח (סי׳ קנ״ג סעי׳ ב׳), ואפילו לפי מש״כ הפוסקים דמכשיו אינם מהרים כ״כ בזה, מ״מ כתבו דראוי להחמיר בזה בכל מה דאפשר (עי׳ מ״ב סק״ח), ובח׳ מהרי״ם שיק (או״ח סי׳ ע״ו) כתב דמ״מ צריך שיהי׳ גבוה מהבתים שסביבותיו, דאיכא היכרא עפי׳, וא״כ מכ״ש דאין להתיר בתי דירה על גבי ממש, וגם משום איסור תשמיש ע״ג ביהכ״נ המבואר (בסי׳ קנ״א סעי׳ י״ב), ומקורו בהג״מ לשבת (סי׳ רכ״ח), אמנם כתב להתיר על דברי הטו״ז (שם סק״ד) דכתב דמהני תנאי בזה, משום דאז דמי להיכל שנבנה בתחילה סתם וכמ״ש הפמ״ג, וע״ז תמה כת״ה דמדברי הג״מ משמע דלענין תשמיש קבוע של גנאי כגון לשכב עלי׳, נלמד דאסור מהא דצריך שיהי׳ ביהכ״נ גבוה מגני הבתים, ומשום דהוי גנאי לעשות תשמיש למעלה ביהכ״נ, וא״כ מאי שייך בזה אם דמיא להיכל או לא, ואפשר דהטו״ז מיירי בבית דירה הטשוי תחת שפוע הגג ביהכ״נ, דלא מיחזי לחוץ שיש שם בית דירה, וע״כ לא שייך משום האי דינא שיהי׳ ביהכ״נ גבוה מכל הבתים עכת״ד.

ג) **הנה** הערתו נשגבה מאד, ובתירוצו הנ״ל יש להעיר, דהרי על הרחב כל הדין של הבגמ״ר מיירי לענין להשתמש תחת הגג בעלי׳ המכוסה ולא מיירי לחוץ, דלא הביא מהמשנה שלימה (מגילה כ״ח), דאפילו בחורבנו אין שועמין על גגו פירות, וע״כ הכתם שאני דהוי בפרהסיא, וכמ״ש בתו׳ התם סופר (או״ח סי׳ ל׳), וכ״כ בביאור הלכה (שם סי׳ קנ״א סעי׳ י״ב), והידוש שלא הביא

סימן יט.

דין משוחררי מחנות העבודה בטרנסילבני' וברומני', לענין ברכת הגומל?

שאלה. רבים מבני קהלתנו הוכרחו בשנות המלחמה העולמית השני' לעזוב את בתיהם ורוכזו ע"י שלטונות הלבא הרומנית במחנות עבודה בכפרים שונים סביבות העיר לא הרחק ממנה, ולא היו רשאים לעזוב מקום עבודתם אם לא עפ"י רשיון מיוחד, אחר זמן פטרו אותם בע"ה לשלום לבתיהם. ונשאלה שאלה אם דינם כדין יוצאים מבית האסורים וחייבים לברך ברכת הגומל או דילמא אין מקום עבודתם נחשב בית אסורים ממש ואי"ל לברך?

(א) **תשובה.** איתא בברכות (נ"ד:), אריב"ר אבהו צריכים להודות כו' ומי שהי' חבוש בבית האסורים ויצא. ויש לדון אם בית האסורים דוקא קאמר, והנה קרא כתי' יושבי חושך וצלמות אסירי עני וברזל גו' (תהלים ק"ז) ורא"ח בביאור הלכה שבש' משנה ברורה (סי' רי"ט סעי' א' ד"ה חבוש כו'), שמצא לאחד שכתב דהא דחבוש צריך להודות היינו דוקא כשהי' כבול בכבלי ברזל והוא ז"ל חולק עליו דאף דכתיב קרא אסירי עני וברזל, הוא לאו דוקא ושכן משמע מסתימת הפוסקים שלא הזכירו תנאי זה ע"ש. ולענ"ד האי סתום מפורש הוא בדברי הראשונים במקום אחר.

וז"ל הרא"ש בפסקיו לפסחים (פ"י הל' ל') נהגו באשכנז ובצרפת לעשות (ג' מצות ליל סדר) מעשרון אחד זכר ללחמי תודה שהיולא מבית האסורים מביא לחמי תודה כו' עכ"ל. ועיי' שלטה"ג על גליון הרי"ף (פסחים פ"י), שכ' בשם הסמ"ג דצריך לעשות ג' מצות לשמורים זכר ללחמי תודה שמביא היולא מבית האסורים כו' עכ"ל, וכ"ה בעור וברמ"א (או"ח סוס"י תע"ה) וע"ש בב"י שכן כ' גם המרדכי והג"מ פ"ו, דכיון דבפסח יצאו ישראל ממצרים שהיו אסורים שם והיולא מבית האסורים מביא תודה, נהגו לעשות מצות אלו כעין לחמי תודה עכ"ל — (ועיי' גם בבעל העורים עה"ת ואשלחה את העם וחגגו לה' (שמות ח', ד) ויזבחו ב' במסורה ויזבחו לה' ויזבחו זבחי תודה, ד' צריכים להודות וא' מהם היולא מבית האסורים עכ"ל).

מבואר כי אבותינו בלאתם ממצרים היו חייבים בהודי' כדין יולא מבית האסורים, ועלינו כעת לעשות בלילי הסדר זכר לאותה הודי' שהיו אבותינו חייבים בה מן הדין. והרי אבותינו במצרים לא היו כבולים בכבלי ברזל, (עיי' בסמוך ד"ה דון). א"ו שהיולא מבית האסורים אף שלא הי' כבול שם, חייב להודות וכדעת המ"ב, בביאור הלכה הנ"ל.

(ב) **דון** מיני' מעתה דגם חבוש בבית האסורים דקאמר ריא"ר בש"ם ברכות הנ"ל הוא ג"כ לאו דוקא, שהרי אבותינו במצרים לא היו חבושים בבית האסורים כדמוכחי קראי דכתיב קחו לכם תבן מאשר תמצאו גו' (שמות ה' י"א) ויפץ העם בכל ארץ מצרים גו' (שם י"ב) ועוד קראי ומדרשי חז"ל עובדא. ואפי"ה היו צריכים להודות. וא"כ גם בנ"ד אף שלא היו בבית האסורים ממש חייבים לברך. — ואם נאמר דכיון דאין עבד בורח ממצרים נהפך כל ארץ מצרים כולה להיות לאבותינו בית אסורים עצקי, א"כ גם נ"ד כ"ה, שכל בריחה היתה כמעט בלתי אפשרי ועכ"פ קשורה בסכנת נפשות ממש.

(ג) **אמנם** יש לעיין לפמיש"כ המג"א (סי' רי"ט סק"א) דחבוש בבית האסורים ויולא אינו מברך אלא כשהי' חבוש על עסקי נפשות. והנה כן היו אבותינו במצרים מופקרים בידי פרעה ובידי נוגשיהם, וחייהם תלויים להם מנגד. כמו שדרשו חז"ל על המקרא וימת מלך מצרים ויאנחו בני' מן העבודה ויזעקו גו' (שמות ב' כ"ג) שלטרע והי' שוחט תינוקות ישראל ורוחץ בדמם (מובא בפרש"י שם) וכן שקעו בניהם בבנין כשנחסר ממתכונת הלבנים, עיי' מדרש רבה סוף פ' שמות, ועיי' סנהדרין (קי"א.) מהם עבעו בים מהם הרגו בחרב מהם מעכו בבנין כו' ע"ש. הרי שהיו שם בסכנת נפשות ממש, ושפיר נתחייבו להודות לאחר שנגאלו, משא"כ עובדי מחנות ריכוז הנ"ל, לא היו אולי מופקרים בידי מפקדיהם עד כדי סכנת נפשות, וממילא שא"ל להודות כשנשתחררו ונגלו מ"מ הרי הרבה אחרוני חולקי' על המג"א וזה ועיי' נתיב חיים שם שהעיד בסוף דבריו שכן עמא דבר לברך גם בחבוש על עסקי ממון ועיי' שע"ת שם סק"ב וכ"כ בא"ר שם. ועכ"פ בנ"ד שלא היו חבושים מחמת ממון, בודאי מכלל ספק סכנת נפשות לא יצאו כידוע לכל מזימתם הרעה כי לולא הי' שהפליא חסדו לנו הי' גורלם של אלה שעבדו במחנות עבודה בטרנסלבני' ורומני', כגורל אחיהם עובדי המחנות בשאר ארצות מ"ו, ובזה מסתבר שגם המג"א מודה ועיי' מחצה"ש שם.

ומ"מ כיון שאחר שחזרו ממחנות העבודה לבתיהם הוכרחו עדיין לעבוד בעירם, ולא ברכו אז ברכת הגומל, גם כי לא ידעו מה יולד יום וגם מאחר שאלו שהוגלו לטרנסילבני' היו בודאי בסכנת נפשות ממש כידוע שרבים מאד נספו ומתו שם ר"ל והמעטים שזכו לחזור בודאי שמחויבים לברך הגומל בשם ומלכות לכו"ע, ומועד שאלה יברכו ויוציאו את הצבור יד"ח ברכה זו.

סימן כ.

דין נוסע באווירון לענין ברכת הגומל.

נשאלתי מי שעם באווירון והגיע למחוז חפצו בשלום אם מחוייב לברך ברכת הגומל?

(א) **איתא** בברכות נ"ד: אריב"ר אבהו צריכים להודות יורדי הים הולכי מדברות, מי שהי' חולה ונתרפא ומי שהי' חבוש בבית האסורים ויצא וכ"כ בשו"ע או"ח סי' רי"ט סעי' א' ע"ש ושם סעי' ט' כתב הני ד' לאו דוקא דה"ה במי שנעשה לו נס כגון שנפל עליו כותל או יצל מדריסת שור וגניחותיו או שעמד עליו בעיר אריי' לטורפו כו' וכל כיולא בזה כולם צריכים לברך הגומל וי"א שאין מברכין הגומל אלא הני ד' דוקא ועוד לברך בלא הזכרת שם ומלכות עכ"ל. וע"ש בטו"ז ס"ק ז' ובמג"א סק"י דהמנהג כסברה הראשונה לברך בשם ומלכות ע"ש ובאחרונים שהעתיקו דבריהם להלכה. וכן מצאתי מפורש בשו"ת חוט המשולש (תשב"ץ ח"ד) העור השלישי סי' ל' ע"ש.

לפי מנהגנו זה, לברך על הלא מכל סכנה, מסתבר דגם על נסיעה באווירון יש לברך הגומל בשם ומלכות.

(ג) **מ"מ** אחר העיון נלענ"ד דהוכחה זו ליתא והוא עפימס"כ בחי' המאירי למס' ברכות נ"ד: בשם יש מי שאומר דלא אמרו בהולכי מדברות ויורדי הים שצריכים לברך אלא כשאירע להם מקרה סכנה וגלוו הימנה והיינו הולכי מדברות שתעו ויורדי הים שעמד עליהם נחשול שבים אבל אם לא אירע להם כן א"ל לברך. והמאירי חולק וס"ל שאעפ"י שלא אירע להם שום סכנה צריכים להודות הואיל והדבר מצוי להסתכן ע"כ ע"ש.

והנה מדברי הרד"ק בפי' לתהילים ק"ז י', נלענ"ד מוכח כדעת הש מי שאומר הנ"ל. שהרי כ' וז"ל ובאסורים ובחולים זכר עונש (ר"ל באסורים כתי' (שם י"א) כי המרו אמרי אל גו' ובחולים כתי' (שם י"ג) אויליס מדרך פשעם גו') כי בעונש נלכדו ונחלו, אבל הולכי מדבריות ויורדי הים לא זכר בהם עונש כי תחילת דרכם אין בהם רע וזנק ולא יצאו מדברות ולא ירדו ימים בעונש אלא יצא להם דבר לרה וסכנה בדרך כדי שישובו אל ה' ויושיעם עכ"ל וכיון שבהליכה במדבר וירידה לים אין רע וזנק, א"כ איך יברך ע"ז וע"כ שאינו מברך אלא על „דבר לרה וסכנה" הבא לו אח"כ בדרך ונגזל ממנו. ועיי' גם בדברי הרד"ק בפסוק א' שם שכ', המזמור הזה נאמר על ארבעה שיצאו מלרה לרוחה ולריכים להודות לה' כו' כי בעונש עונש היו בלרה ובחסד אלוקים נגזלו כו' עכ"ל והרי הולכי מדברות ויורדי הים לא בעונש הוכרחו לדרכים אלו וכדכתב בעצמו שם פסוק י' כמו שהעתקתי דבריו למעלה. א"ו שרק על הלרה והסכנה שבאו להם בעונש באמצע הדרך הם מברכים ולא על ההליכה במדבר ועל הירידה בים אם לא קרה להם סכנה דרך הלוכם. וזה מכוון לדעת הש מי שאומר המובא בחי' המאירי הנ"ל.

אמנם מפרש"י שם פסוק ד' מוכח לענ"ד כדעת המאירי, שהרי כ' הולכי מדברות אף הם לריכים להודות שהרי פעמים שהם תועים ורעבים וצמאים עכ"ל ואי כדעת הש מי שאומר מה זו נתינת טעם להלריכם להודות, כיון שהם לא רעבו וצמאו, גם אם „פעמים שהם תועים" מאי הוי והכי הול"ל הולכי מדברות לריכים להודות על שתעו ורעבו וצמאו א"ו דאף שהם בעצמם לא תעו כלל מ"מ לריכים לברך לפי „שפעמים" שהם תועים וצלוי הדבר שיסתכנו, ע"כ לריכים להודות לה' על שעברו בשלו בלי פגע רע, וכשיעת המאירי.

וכנלענ"ד מוכח ממש"כ הרא"ש בסוגי' דברכות שם פ"ט הל' ג', ונהגו באשכנז ולרפת שאין מברכים ברכת הגומל כשהולכים מעיר לעיר דס"ל שלא הלריכו להודות אלא הולכי מדבריות דשכיחי בי' חיות ולסטים כו' עכ"ל. מדכ' „דשכיחי בי' חיות ולסטים" משמע אפי' לא אירע לו סכנה לריך ג"כ לברך וכ"מ משו"ע או"ח סי' רי"ט סעי' ז' שכתב ג"כ כעין לשון זה ע"ש. (ועיי' מזה לקמן אות ה').

גם מתשו' הריב"ש (סי' של"ז מובא בב"י סוסי' רי"ט), נלענ"ד מוכח בהדיא שדעתו כדעת המאירי הנ"ל. שהרי נשאל במי שנפל עליו כותל או גילל מדריסת שור וגניחותיו וכיולי"ב אם לריך לברך הגומל, והשיב וז"ל, נראה שלריך לברך שהרי הולכי מדברות שלריכים להודות זהו מפני סכנת ארי' וגנבים המצויים בדרכים וא"כ כשעמד עליו ארי' לטורפו אפי' בעיר אם אנס אותו אלו אם גנבים באו לו אם שודדי לילה וגילל מהם וכיולא בנסים אלו כ"ש שלריך להודות כו' עכ"ל והנה מדכ' סכנת ארי וגנבים המצויים בדרכים משמע בהנ"ל, ועוד אם ס"ל להריב"ש דכל שעבר במדבר אפי' לא אירע לו שום מקרה סכנה מיוחדת מ"מ כיון שעבר במקום סכנה והי' יכול לבוא לידי סכנה וה' הילו וילא בשלו ע"כ לריך לברך, א"כ יפה כ' דאם בשביל שהי' יכול לבא לידי סכנת ארי' כבר לריך לברך אף שבאמת לא נפל עליו ארי', מכש"כ היכא שנפל עליו ארי' באמת שלריך לברך ואפי' הי' זה בעיר כמובן. אבל אם ס"ל להריב"ש כהי"א שבמאירי הנ"ל (וכפי מש"כ כ"ה גם דעת הרד"ק) שכל של"ה בסכנה ממש וגילל א"ל לברך א"כ הולכי מדברות א"ל לברך אלא כשעמד עליהם ארי' באמת וגילולו ממנו א"כ איך כ' „דכ"ש" כשעמד עליו ארי' לטורפו אפי' בעיר, מאי כש"כ הוא זה הרי גם במדבר אינו מברך אלא בכה"ג שעמד עליו ארי' לטורפו או שתעה בדרך והי' בסכנת מות ממש א"ו כמש"כ. (ועיי' מהלהש"ק סוסי' רי"ח מש"כ בביאור דברי ריב"ש אלו). — וכן מוכח גם דעת האחרונים חייס, מובא בב"י (סי' רי"ט) כמו שאכתיב בס"ד לקמן (אות ו') ד"ה אלא ע"ש.

וכן נראה דעת הפרישה (סי' רי"ט אות א'), שכ' אעפ"י שיורדי הים והולכי מדברות הם בסכנה מ"מ מאחר שנמלטים כו' ל"ה סובל שום לער כלל כו' עכ"ל מוכח דגם כשלא אירע לו בדרך שום דבר ג"כ לריך לברך.

וכן נלענ"ד מבואר ממש"כ המג"א סי' רי"ט סק"י וז"ל וי"ל דמי שהלך בדרך אפי' שלא במקום סכנה ובאו עליו לסטים להרגו וגילל מברך עס"ז עכ"ל ור"ל דאף שיש חולקים וסוברים דבבאו עליו לסטים בבית אינו מברך מ"מ אם באו עליו בדרך יש לערף דעת הסוברים בסעי' ז' והוא מנהג ספרד לברך אפי' בהולך מעיר לעיר ע"ש. ואי כדעת הש מי שאומר ורד"ק הנ"ל א"כ ע"כ דלמנהג ספרד דמברכים אפי' בהולך מעיר לעיר, מיירי בבאו עליו לסטים או תעה בדרך וכה"ג שאירע לו מקרה סכנה, דאל"כ אפי' הלך במדבר א"ל לברך וא"כ דינו של המג"א בהולך בדרך אפי' שלא במקום סכנה דהיינו מעיר לעיר ובאו עליו לסטים דמברך הוא ממש דין המבואר בסעי' ז' וכמנהג ספרד ובודאי שאין כונת המג"א לפסוק כמנהג ספרד נגד מה שנוהגים באשכנז ולרפת שלא לברך. (ועיי' ביאור הלכה שבס' משנה ברורה סי' רי"ט ד"ה חבוש, בשם אחרונים שהמג"א סתם דבריו כמנהג אשכנז), ועוד דא"כ בסעיף ז' הול"ל דהעיקר כמנהג ספרד, א"ו דהמג"א ס"ל כשיטת המאירי וא"כ למנהג ספרד מברכין בהולך מעיר לעיר אפי' כשלא אירע לו מקרה סכנה כלל, אלא דאנן נוהגין שלא לברך בכה"ג כמנהג אשכנז ולרפת. ולזה כ' המג"א דמ"מ באו עליו לסטים וגילל לריך לברך אפי' בהולך מעיר לעיר כיון דיש פוסקים דאפי' באו עליו לסטים בביתו ג"כ לריך לברך, ע"כ עכ"פ באו עליו בדרך יברך.

(ג) **והוכחת** הרד"ק לברך דוקא באירע לו מקרה סכנה, ממה שלא זכר הכתוב „עון" ביורדי הים והבולכי מדברות, נלענ"ד ליישב בפשיטות לדעת המאירי והפוסקים העומדים בשיטתו, דדוקא בחולה ויושב בבית האסורים זכר הכתוב עונש שהרי נחלה ונאסר נגד רצונו, ובהכרח שלרה זו הגיעה אליו מחמת עונו, דכתיב לא עונה מלבו גו' משא"כ יורדי הים, שהרבה פעמים הוא מפליג לא מתוך הכרח להביא טרף לביתו

אלא כדי להרבות הון ופעמים גם לשם עיול ובזה לא שייך לומר שבא לו כעונש על עונו. והדבר פשוט שגם יורדי הים לשם עיול הם בכלל יורדי הים המאמר בקרא ולריכים להודות. ואף דבירושלמי דנדרים (פ״ד ה״ו) קמיבפי לי׳ בעודר מיורדי הים אם אסור גם ביורדי הים לעיול, כבר פי׳ הרא״ש שם (פ״ד הי״ב), דהיורדים לים לעיול הולכים על שפתו ואינם מפליגים ע״כ קמיבעי״ל אי הוי בכלל יורדי הים ע״ש וא״כ אדרבה מוכח דכל שהם מפליגים, אף שהוא לעיול, הם בכלל יורדי הים לענין נדר וה״כ לג״ד לענין ברכת הודאה. גם דזיל בתר טעמא הרי עברו בים במקום סכנה ונילולו — ונראה דאה״נ ביורד לים לעיול ואינו מפליג משפתו שאינו לריך לברך כשעלה, דכיון שאינו מפליג משפתו לא שכיחא סכנה גבי. ואף דלענין נדר מספק״ל בירושלמי אי הוה בכלל יורדי הים וקיי״ל לחומרא כביו״ד סי׳ רי״ז סעי׳ ל״ג דאסור אפי׳ באותם שירדו לעיול ע״ש. היינו משום דבנדרים הולכין אחר לשון בני אדם ואולי גם זה נכלל בלשונו שנדר מיורדי הים, משא״כ לענין ברכת הודאה כיון שהוא מקום דלא שכיחא בי׳ סכנתא אין לריך לברך. אמנם אם אירע לו שם איזה מקרה סכנה ונילול בודאי שלריך לברך, דומיא למש״כ המג״א (סי׳ רי״ט סק״י) דמי שהלך בדרך אפי׳ שלא במקום סכנה ובאו עליו לסטים להרגו ונילול מברך עכ״ל וע״ש במחלבש״ק, וה״ה בזה.

עכ״פ כיון דגם במפליג לים לעיול לריך לברך והוא נכלל במה דכתיב יורדי הים בתנות גו׳ יודו לה׳ חסדו וזה הרי לא בא לו כעונש על עונו ע״כ לא זכר הכתוב עון ביורדי הים וכן הוא גם לענין הולכי מדברות שמצוי שהולכי׳ לשם מסחר להרבות הון או לשם עיול לעברו השני של המדבר.

(ד) **ובהכי** נלענ״ד לבאר פלוגתת התוס׳ ורב האי גאון ז״ל בסוגין. שהתוס׳ בברכות נ״ד: ד״ה ארבעה כו׳ וז״ל ובתהלים לא תשיב כזה הסדר אלא תשיב הולכי מדבר ראשון, דקרא נקט סדר המסוכנין יותר תחילה וגמרא נקט סדר המצויין תחילה עכ״ל וברבינו יונה בסוגי׳ שם איתא, נשאל מרבינו האי גאון ז״ל למה לא אמר אותם כסדר שכתובים במזמור והשיב שרצה למות תחילה אותם שהם מסוכנים יותר שיורדי הים והולכי מדברות הם בסכנה יותר מהחולה שרוב החולים לרפואה וחבוש רוב הפעמים הוא חבוש בעבור ממון ואין סכנה כל כך, אבל במזמור הזכיר המצויים יותר תחילה עכ״ל. וכבר העיר על גליון הש״ס כי דברי התוס׳ הם היפך תשו׳ רב האי ז״ל. ובאמת שיש לתמוה בזה, דכיון דהש״ס נקט יורדי הים תחילה ובקרא תשיב לי׳ בסוף, א״כ להתוס׳ הוא המצוי יותר מהולם מדנקט לי׳ קרא בסוף. וגם כי להתוס׳ יורדי הים הוא המסוכן פחות מהולם מדנקט לי׳ קרא באחרונה ואילו לרב האי הוא המסוכן ביותר שברי הש״ס נקט לי׳ בתחילה וזה ממש מהיפך להיפך. ואף שי״ל דהיא הנותנת דיען לרב האי, יורדי הים הוא המסוכן ביותר ממילא נמנעים בני אדם מלהשתמש בדרך זה וע״כ הוא הנדיר ביותר ומצוי פחות מהולם, ולהתוס׳ שהוא המסוכן פחות מהולם ממילא שבני אדם משתמשים בו, וע״כ הוא המצוי ביותר. מ״מ הדבר תימה, איך יחלקו בזה אם יורדי הים הוא מצוי יותר מהולכי מדברות, חולים וחבושים בבתי סוהר, או שהוא מצוי פחות מהלם, הרי אין זה אלא כמחלוקת במציאות? (ועיי׳ פרישה סי׳ רי״ט אות א׳).

ויותר מזה יש לי לתמוה על שיטת התוס׳ דס״ל דהולכי מדברות מסוכנים יותר מיורדי הים והרי משנה שלימה שנינו סוף מס׳ קדושין (פ״ב.) הגמלין רובם בשרין והספנין רובם חסידים ופרש״י ד״ה הגמלין רובם בשרים שפורשין למדברות למקום *) גדודי חיות ולסטים וירחים לנפשם ומשברים לבם למקום (ובד״ה) הספנין רובם חסידים שפורשים למקום הסכנה ותמיד הם ברעדה יותר מן הגמלים עכ״ל והוא מוכרח בפי׳ המשנה, שהרי מעלת חסידים יתירה על מעלת בשרים וע״כ מעעמא שפי׳ רש״י ז״ל. הרי דספנים דהיינו יורדי הים נמלאים במקום סכנה יותר מן הגמלים דהיינו הולכי מדברות ואיך יכתבו התוס׳ הכיפך מזה.

והנה בחי׳ המאירי למס׳ נדה דף י״ד. ד״ה רובבי כו׳ ליין למשנה סוף קדושין הנ״ל והעתיקה בזה״ל הגמלים כולם חסידים כו׳ עכ״ל ושוב מביא משנ״ם נדה הנ״ל הספנים כולם צדיקים ע״ש ואם כך היתה גרסתו במשנה קדושין הנ״ל א״כ אדרבה מוכח דגמלים דהיינו הולכי מדברות הם במקום מסוכן יותר, כדברי התוס׳ שעל כן כולם חסידים משא״כ הספנים רק צדיקים, עיי׳ פירש״י נדה י״ז. ד״ה חסיד עדיף מצדיק כו׳. נמצא פלוגתת רב האי והתוס׳ תלוי׳ בגירסת המשנה סוף קדושין הנ״ל אמנם לקושטא דמילתא נראה גירסתנו במשנה הנ״ל עיקר שכ״כ בכל ספרי ש״ס בבלי וירושלמי וכ״כ גם בברייתא מובא בירושלמי שם רוב גמלין בשרין רוב ספנים חסידים כו׳ וכ״כ בתוס׳ הרא״ש נדה י״ד. וגם המאירי בעצמו בחי׳ קדושין גרס, הגמלין רובם בשרין הספנים רובם חסידים. וא״כ תחזור תמיהתינו על שיטת התוס׳ לדוכתי׳.

אמנם להמבואר ניחא דודאי דכו״ע ס״ל דמכל ד׳ אלו שנזכרו בקראי ובש״ס, יורדי הים הוא המצוי ביותר והוא המסוכן פחות מכולם, כי רובם ורובא דרובם של יורדי הים עוברים דרכם ומגיעים למחוז חפצם בלי כל מכשול ופגע רע בדרך. אלא דבהא פליגי, דרב האי ז״ל ס״ל כשיטת הש״ס מי שאומר שבחי׳ המאירי הנ״ל, דדוקא יורדי הים שעמד עליהם נחשול לעבשם ונילולו והולכי מדברות שחנו ונילולו לריכים לברך, אבל כשלא אירע להם בדרכם שום מקרה סכנה א״ל

---

*) גדודי חיות ולסטים, וכ״כ בתוספי הרא״ש (נדה י״ד.). ולא זכיתי להבין דבריהם דודאי ההליכה במקום גדודי חיות ולסטים מסוכן יותר מירידה לים בספינה, שהרי מבואר בברייתא (ברכות כ״ט) ההולך במקום גדודי חיות ולסטים, מתפלל תפלה קצרה ועיי׳ שם (דף ל׳). מאי איכא בין הבינונו לתפלה קצרה כו׳, ועיי׳ שו״ע או״ח (סי׳ ק״י סעי׳ ב׳). ואילו נוסף בספינה מבואר דמתפלל כדרכו עיי׳ ברטות (לי.) ובשו״ע או״ח (סי׳ צ״ד סעי׳ ד׳ ה׳). והיינו משום דבמקום גדודי חיות ולסטים אין דעתו מישבת עליו כלל מפני הסכנה ואינו יכול לכוון לבו משא״כ בנוסף בספינה. — ולולי דברי רש״י ותוס׳ הרא״ש הנ״ל הי׳ נראה דודאי מדבר לחוד ומקום גדודי חיות ולסטים לחוד, ומדבר היינו מקום דשכיחי בי׳ חיות ולסטים ומקום גדודי חיות ולסטים הוא מקום מוחזק בחיות ולסטים טובא והוא מקום סכנה ספי׳. אבל מה שפרש״י וכן בתוס׳ הרא״ש, דמדבר היינו מקום גדודי חיות ולסטים, צע״ב. — הי׳ יאיר עיני להבין דברי רבותינו הראשונים ז״ל.

לברך. מעתה קרא דכתי׳ יורדי הים באניות גו׳ יודו לה׳ חסדו גו׳ ע״כ לא מיירי מרובא ורובא דרובם של יורדי הים שהגיעו למחוז חפצם בלי כל מקרה סכנה בדרך, שהרי אלו א״ל להודות כלל, וע״כ לא מיירי קרא אלא מיורדי הים שעמד עליהם נחשול שבים וכדכתי׳ ויעמד רוח סערה גו׳ ויעלו שמים ירדו תהומות גו׳ ויגילו, שאלו דוקא צריכים להודות, ובזה שפיר כ׳ רב האי גאון ז״ל שהוא המצוי פחות מכולם, כי רובם ורובא דרובם של עוברי הים עוברים דרכם בלי כל פגע רע ורק מיעוטא דמיעוטא הם שבאים לידי סכנה, והם מצויים פחות מהמסתכנים ע״י הליכה במדבר, חולי, או חציצה בבית האסורים, הנזכרים בקרא. ומ״מ אם כבר באו לידי סכנה כזו, שעמד עליהם נחשול לטובעם אז הם מסוכנים יותר מכל הני אחרינא. ומפני סכנה זו נמצאים הספנים תמיד ברעדה ומפחדים יותר מן הגמלים הפורשים למדברות דאף דשם הסכנה מצוי׳ יותר מ״מ עצם הסכנה אינה גדולה כסכנת נחשול שבים. ולזה גם התוס׳ מודו. אלא שהתוס׳ ס״ל כשיטת המאירי שהזכרנו, שיורדי הים והולכי מדברות אפי׳ לא אירע להם שום מקרה סכנה צריכים להודות על עצם עברם בשלום בים ובמדבר, שהם מקומות דשכיחא בהו סכנה ויכולים היו לבא לידי סכנה וה׳ הצילם, וא״כ קרא דכתי׳ יורדי הים באניות גו׳ יודו לה׳ חסדו גו׳ מיירי בכל יורדי הים, גם באלה שעברו דרכם והגיעו למחוז חפצם בלי כל מכשול ומקרה סכנה בדרך וא״כ שפיר כתבו שהוא המצוי ביותר והוא גם המסוכן פחות מכל ג׳ אחריני הכתובי׳ בקרא שהרי רובם ורובא דרובם אינם באים לכלל סכנה כלל וכמש״כ.

כנלענ״ד נכון בביאור פלוגתת התוס׳ ורב האי גאון ז״ל.

(ה) **וראיתי** בס׳ יד המלך על הרמב״ם (להגר״א ז״ל לנדא) פ״ה מהלכות ברכות הלכה ח׳ שכתב דהולכי מדבר ויורדי הים אין צריכין לברך הגומל רק אם אירע להם איזה סכנה ונילולו והביא ראיות לדבריו *) וכתב שהוא דבר הדש שאינו מוזכר ברבותינו הראשונים והאחרונים ע״ש ולפמש״כ האי חדש ישן הוא וכבר מבואר כן בחי׳ המאירי בשם יש מי שאומר וכן מוכח דעת הרד״ק אלא שהמאירי רש״י הרא״ש, הריב״ש, הא״ח, השו״ע, הפרישה והמג״א חולקים על זה וכמש״כ. — והנה ביד המלך שם כ׳ כי משונים ד׳ אלו הנזכרים בקרא דיון דמצוים בכללות בני אדם לכן גם כל יחיד ויחיד כשאירע לו הלכה בא׳ מהם נקרא ניסא דרבים ומברכים עליו משא״כ הלכה משארי סכנות אף שהי׳ בדרך גם מ״מ אינם רק ניסא דיחיד ואין מברכים עליהם ע״ש. ואם אפשר ליתם סברה זו לרבים מי שאומר המובא במאירי ולפי׳ הרד״ק. אז נסתרה הראי׳ שהבאתי מפסקי הרא״ש דהמאירי ס״ל, דשפיר י״ל דיורדי הים והולכי מדברות א״ל לברך רק כשאירע להם סכנה ועכ״ז הוכרח הרא״ש לומר עצמו דשכיחי בי׳ חיות, לפי שבא ליתן טעם למנהג אשכנז ונרפא שלא לברך בהליכה מעיר לעיר, ובע״כ מיירי שגם באירע להם סכנה בדרך אין מברכין, דאל״כ אפי׳ בהלך במדבר א״ל לברך, ואין שכן הוכרח לכתוב דבמדבר שכיחא סכנתא נמצא הו״ל ניסא דרבים וע״כ באירע לו סכנה אין שפיר מברך משא״כ בהולך מעיר לעיר אף באירע לו סכנה אין לברך כיון דלא שכיח שם סכנתא הו״ל ניסא דיחיד, — אמנם ראיתי מא״ח, תשו׳ הריב״ש, פריסה והמג״א קמה גם נגבה גם לסברת ביד המלך.

ועי׳ ספר ארחות חיים סי׳ רי״ע אות ב׳ מביא מתשו׳ עמודי אש שחולק על דברי יד המלך הנ״ל והביא משו״ת איתן האזרחי דגם בעלה מן הים בלי כל פגע רע חייב ושהשד״ח הסכים עמהם לדינא ע״ש. וכן ראיתי בביאור הלכה (שבס׳ משנה ברורה) בסי׳ רי״ע פשוט דאין בים ובין במדבר מברכין אפילו לא קרה לו שום סכנה. וכבר נתפשטה הלכה ורווחא מנהגא ביורדי הים לברך גם כשלא אירע להם שום מקרה סכנה, ואין אחר המנהג כלום.

(ו) **ואמנם** כ״ז בהנהו ד׳ הכתובים בקרא דצריכים להודות. אבל במאי דמבואר בשו״ע (סוסי׳ רי״ע) דהני ד׳ לאו דוקא אלא ה״ה לכל מי שנעשה לו נס. הנה בשו״ע שם פרט, כגון שנפל עליו כותל או גילל מדריסת שור או שעמד עליו ארי׳ בעיר לעורפו או אם גנבים באו לו אם שודדי לילה וגילל מהם וכל כיוצ״ב צריכים לברך הגומל כי עכ״ל הרי בכל אלה אירעה לו מקרה סכנה מיוחדת וגילל ממנה ומשמע הא אם לא כן א״ל לברך. והוא מוכרח, שהרי הלכה זו מקורה מתשו׳ הריב״ש שהעתקתי לעיל. והוכיח לה, מהא דהולכי מדברות צריכים להודות מפני סכנת ארי׳ וגנבי המצויים בדרכים וא״כ כש״כ כשעמד עליו באמת ארי׳ לעורפו אפי׳ בעיר ע״ש. נמצא כל הוכחתו רק להיכא שאירע מקרה סכנה ממש אבל כשהי׳ במקום שעלול להתרחש סכנה ולא התרחש י״ל דדוקא הני ד׳ הכתובים בקראי צריכים לברך ולא אחריני.

וכן מוכח להדיא מהי׳ המאירי בברכות שם שכ׳ וז״ל אלא שראה לי שלא נאמרו (בקרא ד׳) אלו בפרט, אלא שאפש״י שלא אירע להם סכנה צריכים להודות הואיל והדבר מצוי להסתכן אבל כל שאירע לו סכנה הן סכנת נפשות וגילל ממנה בכל דבר צריך להודות ויש בזה חולקי׳ מתורת חובה הא מתורת רשות ודאי מברך עכ״ל. וכונתו מבואר שבא לחלוק על הים מי שאומר שמביא לעיל מני׳ בסמוך, דס״ל דגם בד׳ הכתובים בקרא דוקא באירע להם סכנה צריכים לברך. לזה קאמר דבאירע סכנה בכל דבר צריך להודות וא״כ ע״כ להכי פרט הכתוב ד׳ אלו, שאלו צריכים לברך גם בלא מקרה סכנה כיון שהדבר מצוי שיסתכנו, הרי להדיא דעת המאירי כדעת הריב״ש שכתי׳ דאלו דוקא ואפי״כ בהלכה מכל סכנה שחוץ מד׳ המבואר בקרא א״ל לברך רק כשאירע להם מקרה סכנה ממש.

אלא שעדיין יש מקום לעיין בזה מהא דמבואר בב״י או״ח סי׳ רי״ע בשם הארחות חיים דהולך תחת קיר נטוי ועל הגשר שמזכירין לו שונאיו יברך הגומל אחר שעבר וי״ל

*) ראיית היד המלך מדקאמר בגמ׳ יורדי הים והולכי מדברות ולא קאמר יורדי הים „ופלו״ הולכי מדברות „והגיעו לישוב״. עי׳ לקמן סי׳ כ״א (אות ו׳) שהבאתי דבריו ותירצתי ראיתו ע״נ בס״ד. ועי׳ סי׳ זה אות ג׳, ומה שכ׳ עוד ראי׳, שאנו מוזהרים מלהכניס עצמינו לידי סכנה כדכתי׳ השמר לך גו׳, ואם ירידה לים והליכה למדבר תחשב לסכנה כ״כ עד שתקנו לברך עליהן הגומל, איך נהי׳ רשאים להכניס עצמינו לסכנה זו, ולא מצינו שיהי׳ אזהרה בשום מקום שלא ילך עבור צרכיו דרך המדבר והים ע״ב. עי׳ דרכי תשובה סי׳ קט״ז (ס״ק נ״ב) משו״ת שם ארי׳ שעמד בזה ותי׳ ע״נ. והארכתי בזה במקו״א ואכ״מ.

כיון דדבר קלר הוא לעבור מהרה אינו נחשב לסכנה עכ"ל. והרי ההולך תחת קיר נטוי או ע"ג הגשר שלא אירע לו סכנה אלא שעבר במקום סכנה ואפי"ה אי לאו שהוא דבר קלר שעובר מהרה הי' ליך לברך אף שאינם מד' הזכרים בקרא. מ"מ ממה שסיים הב"י עלה וז"ל וכ' עוד י"א שד' בלבד ליכים להודות אבל אחרים שברכו הויא ברכה לבטלה וכ"פ הרש"ע פלגו בשם התוס' עכ"ל, משמע דלהא"ה גופא לא ברירא לי' האי מילתא לברך על הלגה מסכנה חוץ מד' הזכרים בקרא אפי' באירע לו מקרה סכנה ממש ומכש"כ כשלא אירע לו כן, רק עבר במקום סכנה.

נמצא לפי מנהגנו, לברך הגומל על הלגה מכל סכנה, א"כ לדעת הא"ה יש לברך עליהן אפי' כשלא אירע לו מקרה סכנה, וכ"כ ממש"כ הטו"ז (סוס' רי"ט) להסביר מנהגנו לברך בשם ומלכות על הלגה מכל סכנה, משום דכולן נכללו בהולכי מדבר דנקט בגמרא ע"ש. וא"כ מסתבר שדינם לגמרי כדין הולכי מדבר לברך אפי' כשלא אירע להם מקרה סכנה. אמנם לדעת המאירי אין לברך בהלגה משאר סכנות רק באירע מקרה סכנה וגם זה אולי רק בתורת רשות וכמש"כ בהדיא. וכן מוכיחין דברי הריב"ש, שהרי כל הוכחתו לברך בשאר סכנות, רק להיכא שאירע מקרה סכנה וכמש"כ לעיל בסמוך (ד"ה אמנם) ע"ש. ולמעשה גם להא"ה אין לברך כיון שלדידי' כל סכנה חוץ מד' הזכרים בקרא הוי ספק אם לברך עליהן בכלל וכמש"כ. הרי דעת כל הפוסקים שוה שלא לברך בלא קרה לו מקרה סכנה, ואף שלפי מנהגנו לברך על הלגה מכל סכנה היינו לריכים לברך לדעת הא"ה גם כשלא אירע שום מקרה סכנה, מ"מ כיון דלקושטא דמילתא גם להא"ה אין לברך כן ראוי לנהוג. עיי' מג"א (סי' קפ"ד סק"ג) דכל שמותר לכל הפוסקים אף שהם מטעמים שונים יש לסמוך להתיר ע"ש ועיי' פ"ת יו"ד (סי' ר"א סק"י מתשו' רעק"א סי' מ'). ועיי' דעת תורה (סי' נ"ד סקי"ד) מכמה פוסקים בזה. וע"ע משמרת שלו' בהקדמה (אות י"ע) ובהשמטות שאחר סי' ק"א (אות א'). ויותר מזה, שהרי אפי' כשאירע סכנה ממש, בדבר שאינו מד' הזכרים בקרא, מבואר בשו"ע סי' רי"ע סעי' ע' מחלוקת הפוסקים אם לברך או לאו, וסיים עלה בשו"ע דטוב לברך בלא שם ומלכות. מעתה אף שנהג עלמא לברך על כל גם כמבואר בטו"ז, מג"א ואחרונים שם ובסוס' רי"ח מכל מקום היינו היכא שהי' מקרה סכנה ממש דומיא דהני המפורעים בתשו' ריב"ש ושו"ע שם, וגם בזה כ' בשע"ת בשם הברכ"י לברך בלי שם ומלכות, אלא שבבר נהגו בזה לברך בשם ומלכות, אבל כשלא הי' בסכנה ממש אלא שעבר במקום שהי' יכול להתרחש סכנה ולא התרחש אפי' להטו"ז ומג"א לא נמלא שנהגו לברך בשם ומלכות. וכן בדין שהרי אפי' בהני ד' דכתיבי בקרא נמלא מחלוקת בפוסקים ראשונים ואחרונים אם לריכים לברך כשלא אירע להם סכנה ממש, ודעת הרד"ק והיש מי שאומר במאירי וכ"ד היד המלך שלא לברך ומהי דלא קיימא לן כותייהו בזה מ"מ בדברים אחרים חוץ מד' שנזכרים בקרא שלדעת הרבה פוסקים אפי' כשאירע סכנה ממש ג"כ אין לריכים לברך והטו"ע שם חושש לשיטה זו ומסיק לברך בלא הזכרת שם ומלכות, אלא שבבר נהגו בזה לברך בשם ומלכות, עכ"פ כשלא אירע בהם מקרה סכנה ממש אלא שעברו במקום שמצוי לבא לידי סכנה בודאי שאין לברך בשם ומלכות.

נמצא קם דינא דבד' הנזכרים בקרא ליך לברך בשם ומלכות אפי' לא אירע לו מקרה סכנה, משא"כ בהלגה משאר סכנות לא יברך בשם ומלכות, רק באירע לו מקרה סכנה ונילול ממנה, אבל עבר במקום סכנה ולא אירע לו מקרה סכנה לא.

ז) **ומעתה** עלינו לחקור אם הטיסה באוירון היא בכלל ד' הכתובים בקרא ועכ"פ בעם מעל לימים ומדברות, כי אז היא נחשבת כהליכה במדבר וכירידה לים, וממילא שיש להליכו לברך בשם ומלכות גם בלא אירע לו מקרה סכנה בדרך נסיעתו, או נאמר שאין דינו כהולך במדבר ויורד לים, ולכן בלא אירע לו מקרה סכנה בדרך נסיעתו אין לו לברך בשם ומלכות?

ולענ"ד הסברה מחייבת לומר, שאם אותם הגורמים המכויס סכנה להולכי מדברות ויורדי ימים אינם עלולים לגרום סכנה לנוסעים באוירון ואין סכנה נוספת בטיסה מעל לימים ומדברות מאשר יש בטיסה מעל לערים שדות וכרמים, אז אין להחשיב נוסעי אוירון כהולכי מדברות ויורדי ימים, גם אם נניח שכן קיימת באמת סכנה לנוסעים באוירון לסיבת גורמים אחרים השייכים גם בטיסה מעל לשדה כמובן. כי איך נכלול אותם יחד, אם גורמי הסכנה השייכים בזה ומחייבים אותו לברך משום כך, אינם קיימים בזה. והרי א"כ שונים הם זה מזה תכלית שינוי.

ושאלתי בזה לבעלי מקצוע מומחים לטיסה ולא נמלאו דבריהם מכוונים, כי זה אמר בכה וזה אמר להיפך. דבר זה מורה כי גם להם אין ידיעה ברורה בזה, למרות נסיונם הרב במקצוע זה.

אמנם נלענ"ד שגם אם נניח שאותם הדברים הגורמים סכנה ליורדי ימים והולכי מדברות, דהיינו תנו במדבר בישימון דרך גו' ויעמד רוח סערה גו' הכתובים בקרא, הם הם הגורמים סכנה גם לנוסעי אוירון, מ"מ אין לחייבו לברך בשם ומלכות אלא אם נאמר שגם האויר שמעל לימים ומדברות ועד לשמי רקיע נחשב כמותם כי הם בוקעים ועולים עד לרקיע, דאל"כ הרי חיות ונוסעים שהם מדברים הגורמים סכנה להולכי מדברות, עיי' רא"ש וריב"ש שהעתקתי לעיל (אות ב'), וכ"כ גם ברבינו יונה בסוג' דברכות שם, ואפי"ה דעת מקלת פוסקים שלא לברך אם קרה לו כן בעיר כמבואר באו"ח (סי' רי"ע סעי' ע') ובב"י שם. הרי שגם באותה סכנה עצמה בעינן לדעתם שתתרחש במקום המבואר בקרא דהיינו במדבר, ולדעתם גם בנ"ד א"ל לברך אם לא נחשב את האויר שמעל לימים ומדברות כים ומדבר ממש. ומהי דמנהגנו דלא כהנך פוסקים אלא מברכינן גם באירע לו כן בעיר, מ"מ היינו דוקא היכא שאירע לו מקרה סכנה ממש וכמש"כ לעיל (אות ו' ד"ה נמלא) ע"ש, אבל לא היכא שעבר במקום סכנה בלבד.

מבואר כי אין לחייב נוסעי האוירון לברך הגומל רק אם נוכיח ונחליט שהאויר שמעל לימים ומדברות ועד לשמי רום נחשב כימים ומדברות ממש, וגם יתברר שיש תוספת סכנה בטיסה מעל לימים מאשר בטיסה מעל ליבשת ומקומות ישוב, ע"י אותם הגורמים המכויס סכנה ליורדי הים. כי רק אז אפשר לכלול נסיעה באוירון בכלל יורדי הים והולכי מדברות וכמש"כ. ויען אין כל הוכחה לדברים אלה, ואדרבה הרי אמרינן

לענין שבת שרה"י עולה עד לרקיע (שבת ז' סוע"ח), ודוקא לענין שבת ומשום דאמרינן גוד אסיק מחיצתא אבל לשאר מילי לא, עיי' גיטין (ע"ט סוע"א). ועיי' סוגי' דצ"ב (ס"ג:) האי מאן דמזבין לי' ביתא לחברי' כו' דעומקא ורומא בסתמא לא קני. ועיי' עושו"ע חו"מ סי' רי"ד (סעי' ד' ה') ובאחרונים שם, על כן נלענ"ד שאין לברך על הנסיעה באווירון ברכת הגומל בשם ומלכות. אבל בלי שם ומלכות בודאי שיש לברך, ובפרט כי ברוב הפעמים א"א לנוסעי האווירון לדעת אם היתה איזה סכנה, כי קברניטי האווירון מעלימים את זה מלפני הנוסעים מטעמים מובנים כידוע. ואמנם ידענא כי רבים וכן שלמים מברכים הגומל על נסיעה באווירון בשם ומלכות, תורה היא והנלענ"ד כתבתי.

העולה להלכה: — א) יורדי הים והולכי מדברות צריכים להודות גם כשלא אירע להם מקרה סכנה בדרך (אות ב—ה). — ב) הנכנסים לים בספינות לשם טיול ואינם מתרחקים משפתו א"צ לברך הגומל כשיצאו, אבל אם אירע להם שם מקרה סכנה וניצולו לכו"ע ולכל המנהגים צריכים לברך (אות ג). — ג) בסכנה שחוץ מד' המזכרים בקרא א"צ לברך אלא כשאירע מקרה סכנה וניצולו אבל לא קרה מקרה סכנה אלא שעברו במקום סכנה בלי פגע א"צ לברך (אות ו) — ד) נוסע באווירון והגיע למחוז חפצו בלי מקרה סכנה בדרך, יברך הגומל בלי שם ומלכות ואם אירע לו מקרה סכנה וניצול יברך בשם ומלכות (אות ז').

פעיה"ק ירושלים ת"ו מ' אב תשע"ו לפ"ק

בצלאל שטערן

נ. ב. באלול שנת תשע"ו כאשר חזרתי ארצה בע"ה לטובה באווירון, והיתה שאלה זו נוגעת אלי בעצמי הנעתי תמצית דברי הנ"ל לפני הגאון האדיר מרן דוד בערים ווידנפלד שליט"א גאבד"ק ליבין וכעת פעיה"ק ירושל"ו, והסכים לדברי. גם הורגל לי כי כ"ק מרן הרה"ק מבעלזא שליט"א [זצוקללה"ה] מורה לחסידיו הבאים לחסות בצלו, שאם באו באווירון יברכו הגומל בלי שם ומלכות. ובחדש אדר תשי"ז זכיתי לשאול פי קדשו ואמר לי בפירוש שכן הוא מורה לכל שואליו שבנוסע באווירון יברך הגומל אבל בלי שם ומלכות, וב"ה שהנחני בדרך האמת.

סימן כא.

דין ימאים ומלחים לענין ברכת הגומל.

ימאים ומלחים העובדים בשרותי קויים מסויימים, כגון בקו חיפה — ניו יורק הלוך וחזור. וזה סדר נסיעתם, הם מפליגים מחיפה ובאמצע הדרך עוגנת ספינתם בנמלים ביניים שם הם יורדים מן הספינה ונכנסים לעיר ושוהים בה איזה שעות ולפעמים גם יום או יומים וחוזרים לספינתם וממשיכים דרכם עד שמגיעים לניו־יורק. שם הם יורדים מן הספינה ושוהים בעיר איזה ימים וחוזרים לחיפה בסדר הנ"ל. כך נמשכת עבודתם תקופה מסויימת, אח"כ הם יוצאים לחופשה של איזה שבועות, וחוזרים שוב לעבודתם. ועתה השאלה מהי מועלת על ימאים ומלחים אלה לברך ברכת הגומל, אם בכל נמל שהם עולים בו ליבשה, או בהגיעם לניו־יורק דוקא, שהוא מחוז חפצם, סופו של אותו הקו, או אולי גם שם לא יברכו עד שיחזרו לחיפה שהוא מקום יציאתם, או אולי כיון שבין היום או מחר הם עומדים לחזור להפליג לא יברכו ברכת הגומל עד שיצאו לחופשתם הממושכה של איזה שבועות, שישארו ביבשה ולא יפליגו בינתיים.

א) **לענ"ד** בס"ד א"ל לברך לא בעליתם ליבשה באחד הנמלים שבאמצע הדרך, גם לא בהגיעם לנמל ניו־יורק, אבל עליהם לברך בהגיעם בחזרה לחיפה, ומכש"כ בעת שהם יוצאים לחופשתם הממושכה ויהי' זה באיזה נמל שיהי'.

דאיתא במס' ברכות (נ"ד:) אר"י א"ר אבהו צריכים להודות יורדי הים הולכי מדברות ומי שהי' חולה ונתרפא ומי שהי' חבוש בבית האסורים ויצא כו' ע"כ. ויש לדקדק למה בחולה והבוש קאמר „מי שהי'" חולה כו' „ומי שהי'" חבוש בבית האסורים לשון עבר, ואילו ביורדי הים והולכי מדברות לא נקט מי שהי' יורד בים ומי שהי' הולך במדבר (או, מי שירד בים ומי שהלך במדבר) לשון עבר, אלא הזכיר השם יורדי הים והולכי מדברות. וכבר הרגיש בזה המהרש"א בחי' לגדות שם.

ב) **ונלענ"ד** ליישב עפי"מ דאיתא במתני' דנדרים (ל:) הנודר מיורדי הים מותר ביושבי היבשה מיושבי היבשה אסור ביורדי הים כו' לא כאלו שהולכים מעבר ליפו אלא במי שדרכו לפרש ע"כ. וכ' בחי' הרשב"א שם, דהנודר מיורדי הים מסתברא דאינו אסור בכל מי שירד לים פעם א' מעבר ליפו, אלא במי שרגיל לירד שם תדיר דרך ים, אי נמי במי שהי' יורד בשעת נדרו אפי' מעבר ליפו עכ"ל. וכעין זה כ' גם התוס' שם (ד"ה הנודר כו') ועיי' ר"ן וגמוק"י בסוגי' דנדרים שם שהעתיקו דברי הרשב"א הנ"ל ומביאים גם הב"י יו"ד (סי' רי"ז) ע"ש. מבואר מזה כי בכלל יורדי הים נכללים א) מי שרגיל לירד לים תדיר. ואפי' אם הוא נמצא בעת המדובר ביבשה, ב) מי שנמצא בים בשעת המדובר ואפי' כשאין דרכו להפליג כלל.

ג) **מעתה** בנד"ד דקאמר דיורדי הים צריכים להודות, ע"כ אין הכונה על אלה שהם נמצאים עדיין בים, שהרי כל זמן שהם בים א"צ לברך רק אחר שעלו ממנו כמבואר להדיא ברמב"ם (פ"י מה' ברכות ה"ח) ועושו"ע או"ח (רסי' רי"ט). וע"ש בא"ר (סק"א) שאפי' איתרחש לי' ניסא במקום א' בים א"צ לברך מיד אלא יחתין עד שיעלה מן הים. וא"כ כשאמרו כאן יורדי הים, ע"כ הכוונה על אלה שרגילים להפליג בים תדיר. ואל כן נקט יורדי הים להודות שגם שהם רגילים להפליג תדיר וסד"א דאף כעת שעלו מן הים לא יצטרכו לברך כיון שבין היום או מחר יחזרו ויפליגו קמ"ל דלא, אלא אפי' בשעה שעדיין שם יורדי הים עליהם חייבים להודות כשעלו. ואילו הי' נקט מי שהי' יורד בים או מי שירד בים, הי' משמע דמיירי מסתם בני אדם שהזדמן להם לרדת פעם לים, ועל אלה הוא דקאמר כי בעלותם מן הים הם צריכים להודות, כיון שאין בדעתם ואינם עומדים להפליג עוד פעם, אחר יום או יומים, ואפשר הי' לפרשו ג"כ דמיירי מיורדי הים ממש שהי' דרכם להפליג תדיר אלא שכבר עלו מן הים ולא יוסיפו להפליג עוד. אבל יורדי הים המפליגים תמיד לא יצטרכו לברך אף כשעלו מן הים, לפי שבין היום או מחר עומדים

מוגפס בספר שו"ת בז התבואה ת"ו

הערת כ"ק אדמו"ר הגאון האדיר צ"ת כו' אב"ד ור"מ דק"ק פ"ב שליט"א

(לסי' מ"ד אות ז')

בעברי בעיון מעט מזעיר כו' על דבריך ראיתי שאתה מתמה על דברי ק"ז רע"א ז"ל במש"כ בסי' קמ"א אה"ע בהגה שם דאם היכם הוא במדינת הים והגיע ג"כ לגבורות י"ל דעותנין לה הגע ומותרת משום ס"ם, ספק הבעל והיבם קיימים ונתרת בגע, ספק שיהם מתו ומותרת לשוק משום אלמנה ע"ם. ותמהת הא רע"א בעצמו מסכים לדינו דרא"ם דס"ם בתרי גופי לא אמרינן כמבואר בשו"ת רע"א סי' ו' ובתוס' רע"א למשניות פ"ג דר"ה אות ט"ז שהסכים לסברת רא"ם שכ' דטומטום אפי' מינו אינו מוציא הגם דאיכא ס"ם, ספק המוציא זכר ואת"ל נקיבה שמא זה שבא עלתה ג"כ נקיבה אלא דס"ם בתרי גופי לא ס"ל ואגא דמזרעי' דק"ז רע"א ז"ל קאיתנא נ"ל דלא סתרתי נינהו, דשאני בטומטום דיש שם תרי גופים היינו לדון על טומטום השני שהוא נקיבה, משא"כ בהבעל והיבם שניהם הגיעו לגבורות אין מקרי שני גופים כי הדבר תלוי בשנים וכיון דשניהם הגיעו לגבורות ואין לכם חזקת קיימא מחמת השנים ולא מחמת הגופים זה לא מקרי שני גופים ודו"ק.

הערות הגאון האדיר וכו', הגר"פ עפשטיין שליט"א ראב"ד דעיה"ק ירושלם ת"ו.

לסי' י"א. עיינתי במה שהורה ויפה הורה וכך פסקתי בעובדא שאירע אצלי בבתי ברוידא אחר שאני עשיתי ע"ח בכל עש"ק אמרו לי שגם פלוני עשה, ואמרתי שאינו מעכב מכח מש"כ כת"ר שיחי'.

לסי' י"ב. מה שפסק וקלע אל הענין בדבר נכון והמלאה נכונה. אבל יש לפקפק דבותתו היתה בקונס לגנוב בו, היינו בהלחי, וא"כ הוי כמו דקל שפירותיו ומכש"כ במזיא דמתחת רבי והוי כמו עיני לשונה וכאומרת יקדשו ידי לעושיהם עיין כתובות נ"ע ע"א, ומקום שערות הזקן נקרא זקן ג"כ. וגם יטול היות דבל יחל דרבנן איכא וכמו בדבר שאין בו ממש.

שם ומש"כ לחלק בד"ה ומעתה וכו' לענ"ד אינו דומה כו' הוא פשוט ונכון.

שם ומש"כ בסו"ד, וזה נלמוד לענ"ד מהמבואר במתני' כו'. ושם הוא מעשה פנים חדשות באו לכאן. ויש לעיי' אם בנ"ד לענין הסיתר אם זה נקרא פנים חדשות, וא"א לי להסביר על הכתב. וירחה כבודו בשו"ת אמה לדק הראשון מה שלמד מכאן לענין בחירת רב. זה ממה שבזכרוני וכעת אין הספר תה"י.

לסי' י"ג. מש"כ בס' י"ג לדעתי זה רק דרך דרוש ומוסר ואגדה ואין למידין ממנו הלכה לדורות, וכמו שאמרו שם האי לורבא דרבנן דאיכא במתא. — וגם יש לחלק בין הולך להקביל פני רבו ואביו ומי שגדול ממנו דהוא מדין כיבוד אב וכבוד התורה דהוי מ"ע דאוריי, משא"כ ליכך אצל התלמיד דאינו אלא הידור דרבנן ומכיון שהתלמוד יכול לבא אצלו אין מצוה להלל יוה"כ וכמש"כ הטו"ז, וקלרתי.

בסימן י"ד לענין פינוי הקברות שברשעים האדורים הרוצחים הדייטשען ימש"ו הפילו וכו'. באמת אני אינו מתחיל להבין כל עיקר השאלה וכי זה קברות יקרא? מה שהשליכו בביזיון וקבורת חמור שהשליכו כנבילות ע"פ האדמה כן יאבדו ויקברו כל שונאי ישראל, וזה דין קבורה ניתן להם ואסור לפנות מהם? ולדידי פשיטא לי דמותר לפנות כל אחד את קרובו בדרך כבוד ואת הקדוש לו והקרוב אליו. ושכן עשו פה עיה"ק בזמן מלחמת הערבים ימש"ו במלחמת הפגזים לא תקפ"ן שנקברו ב"מ אחד על משהו שאח"כ לקחו כל אחד את קרוב ע"מ לקוברו בקבר מכובד ומשומר לפי מקומו ושעתו אף שהקבורה היתה ע"י ישראלים בכבוד ובלבד גדול.

ופשיטא דפשיטא דגרע באין ערך מניתן ע"מ לפנותו ולקברו בקבורת אבותיו, ולענין הטפול בנשים זה ענין אחר שיש להקנו ע"י נשים או באופן אחר.

בסי' כ' לענין ברכת הגומל באווירון, לדעתי כבר אמרתי לכת"ר בע"פ שבלי ספק צריך לברך, ואין לך יורדי הימים מסוכנים יותר מן נוסעי אווירון על הימים והנהרות.

בסימן ל"ה היעב אשר השיב בהלכה ויש עוד לבוסיף כי בזה אולי יגרע כבוד אביו בהלערפו עוד שם בנו הנולד לו ובכלל בזה הענין אשר שמו יקרא על שם אחיו המת, מצינו רק ביבום אבל לא בשמות שאר אחים, ואולי יכול לעלות מזה שיסברו שהוא מדין קריאת שם על שם אחיו המת בלא בנים? — ומדין היבוד אב לאחר מיתת אב אם מדאורייתא או מדרבנן רשמתי בזה במק"א ובכמה ענינים אלא שאכ"מ.

לסי' מ"ה. מה שדן באות ג' דמכש"כ שאינה נאמנת לומר שנעשה היבם מומר וכו'. לענ"ד יש לחלק הרבה בין אמרה מת יבמי שתנשא וכו' שהיא יודעת שע"י המיתה היא מותרת, לכך לא נאמנת, משא"כ באמרה שהם מומרים לחלל שבת וכו' שאשה אינה יודעת כלל שע"ז יש דין שאינם זקוקים ליבום וחליצה, ובפרט שבודאי סיפרה כך מסלפ"ת, בודאי אנו מחזקים כן, ובפרט במקום דאיכא כמה רעיותות ורגלים לדבר כמו שהעיר כבודו אח"כ.

לסי' מ"ו. אות ה' מש"כ להעיר בד"ה והנה הרא"ש וכו', ראה בתורת חיים בע"ז שם דף כ' דקמסביר דטעמו יליפינן מלא תחנם ומביא לשון הרמב"ם שהזכיר כבודו, ומסיים כיון דיליפינן דאסור אפילו ליתן להם חנינה בקרקע כש"כ דאסור ליתן להם חן דהוי קירוב עפי כיון דמחבבו ומשבחו, וק"ו דאסור ליתן להם מתנת חנם דהוי קירוב יותר עפי ע"ש

וא"כ י"ל דאם היה מכירו ושכנו הכל מותר וי"ל.

שם אות ב' מש"כ בד"ה ואמנם וכו' עי"ש, נ"ב מדוע לא נימא לתרוצי בזה שאינן זהרות משום דע"י מניעה יגרמו לאיבה גדולה בין אוכלסיות הנשים, וגם

הרה"ג ר' מרדכי יעקב קריש שליט"א

סימן ט

בענין ברכת הגומל לנוסע באוירון

לחתני כבני, יקירי וחביבי המופלג, גן הדסים מר **נחמין רוזן** שליט"א, בוויארק וי"ו.

על שאלתך איך להתנהג בנוסע על האוירון בברכת הגומל.

לכאורה זה תלוי בפלוגתא המבואר בסי' רי"ט ס"ז דבאשכנז אין מברכין אלא בהולכי מדבריות דשכיחי בי' היות רעות ולסטים ובספרד נוהגין גברך אף כשהולכים מעיר לעיר מפני שכל הדרכים בחזקת סכנה — ואנו בני אשכנז. והרמב"ם בפ"י דברכות שמה בין ד' לריכין להודות להולכי דרכים, ולא כגירסא דידן בגמרא וכש"ע הולכי מדבריות, זה כמנהג ספרד. אבן אפשר לומר דדרך האויר הוא מקום סכנה כמו מדבריות ואף לבני אשכנז חייב לברך, דהא בתהלים נאמר תעו במדבר בישימון דרך עיר מושב לא מצאו א"כ גם דרך האויר בכלל דרך עיר מושב לא מצאו — ברס בחולין קל"ט ב' מבואר דרך גשר בשמים, דרך גשר מיקרי דרך סתמא לא מיקרי, ומצא קן בדרך בשמים פטור מלשלח דזה לא הוי בכלל סתם דרך.

אכן כשנוסע באוירון דרך יש לבאורה הוא בכלל יורדי הים דמבואר בכתוב יעלו שמים ירדו תהומות נפשם ברעה מתמוגג, ואף באוירון כן הוא שמחמת הרוח באוירון פתאום יורד מלמעלה למטה בהתקפה יתירה ונפשם ברעה תתמוגג, ואם כן כיון דביורדי הים נתקן ברכה זו, מה לי אם הוא יורד הים דרך אני או דרך אויר, כיון דהסכנה בשניהם שוה, א"כ ממילא כבר קבה להלק אם נוסע אם באוירון דרך יש או לא, דבלפי סכנת אוירון אין שום חילוק — ומאידך גיסא יש לומר דאין לחדש מעצמנו ולהוסיף על הד' לריכין להודות בנוסע באוירון לא על דרך הים, כיון דאין בכלל דרך ולא בכלל יורדי הים. ואף דפסקינן להלכה דהני ד' לאו דוקא והי"ה לאי שנעשה לו נס, עי' סוס"י רי"ט, זה דוקא בנס המאורע לו, אבל בנוסע באוירון אם נחשב לו כסכנה ונעשה לו נס, ממילא אסור לו לנסוע באוירון, כשבת נ"ב לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס וכו' מכין לו בזכיותיו וכו' ועכ"ח דזה בכלל המבואר בשבת דף קכ"ט ב' דכיון דדשו בו רבים שומר פתאים ד' ולא הוי בגדר נעשה לו נס, ולכללו בין הני ד' דברים יש ספק אם זה בכלל יורדי הים או הולכי מדבריות. וכיון דסוכ"ס מודדא דמילתא דהסכנה באוירון לנסוע על הים לא פחות מאני על הים, ונתקיים גם בזה הנאמר בכתוב ויבמחו כי ישתוקו וינחם אל מחוז חפלם. א"כ מהנאות לברך בזה בלא שם ומלכות, כמו בכל ספק ברכה — וכן דעת מרן קה"ק מבעלזא שליט"א לפסוק לכ"א שבא לשם באוירון — אף שנודע לי שדעתו הקדושה אינה נוחה לנסוע באוירון, וכמובן משום השם סכנה, עכ"ז דעתו לברך רק כמו בכל ספק ברכה בלי שם ומלכות.

ועיין דעת קדושים וגידולי הקדש סי' י"ט סעיף ט"ו בספק ברכה לומר בריך רחמנא מלכא דעלמא אשר קדשנו ..... ובזה אין השם דלא תשא. אבן בפמ"ג משבצות סימן רי"ט ס"ק ג' וכן בחוו"ד יו"ד סימן ק"י בבית הספק ס"ק כ' כתב דגם בזה איכא איסור דלא תשא, א"כ מספק אין לאומרו — א"כ לפענ"ד מהנכון ביותר לומר כמבואר בריב"ש סי' ת"ה בברכה בספק לומר בנוסח זה ברוך אתה השם מלך העולם הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב. וכן ראוי להורות.

ועיין יבמות קט"ז ב' לא יצא אדם מי העאת ואפר חעאת ויעבירה בירדן ובספינה ולא יעמוד בגד זה ויזרוק בגד אחר וכו' ובכ"י שם ויזרקם בגד זה של נהר הרייטו נמי דומיא דספינה שפורחים באויר על פני המים, וכן במשנה פרה פ"ט מ"ו בפיהמ"ש לרמב"ם שם, לא ילך מעבר לעבר ותעבור על הנהר לפי שזה כולן דומין להעברה בספינה — ומזה ראיה נפלאה דגם בדרך אויר על הים הוי כמו ספינה וממילא גם באוירון על הים הוי בכלל יורדי הים. ועי' ברמב"ם הלכות פרה פ"י הל' ג' דמעבירין מים מקודשין בספינה בים הגדול, ובכ"מ שם דאף לת"ק הגזירה היתה רק על נהרות ובספינה אבל יש הגדול לא דמי לירדן בלל — חזינן אף דדייקינן דוקא ירדן ולא יש הגדול אפילו הכי מעמאינן אף דרך אויר ולא אמרינן דוקא ספינה ולא אויר משום דדרך אויר הוא ממש דומה לספינה א"כ מזה ראיה דבאוירון דרך יש הוי ממש כמו בספינה, א"כ ממילא חייב לברך אף בשם ומלכות. אבן לא מלאתי לבי לפסוק נגד המנהג, ובפרט שבבר הורה זקן מרן אדמו"ר שליט"א לברך בלי שם ומלכות — ובכן ראוי לברך כנוסח הנ"ל. ועי' תוס' נדה ל"ג ע"ב ד"ה ורמינהו דאין להשוות גזירות חכמים ע"ש. גם יש לדמות קצת להא דמג"א ומחצה"ש סוף סי' ש"א ס"ק נ"ח דכיון דבימיהם לא היתה הגזירה מש"ה אף האידנא דשייך לגזור לא נגזור מעצמנו, והביא כן מב"י או"ח סימן י"ג לענין לבוש בעלית עם ליתת פסולים בכרמלית ע"ש וה"נ כיון דבימי חז"ל לא הי' כלל האוירון שיסע באויר, עיין שמיני פרקים להרמב"ם פ"א שחשב בין הנמנעות ספינה ברזל ולה באויר, ושידה תיבה ומגדל הנאמר בגמ' מסתמא הי' נשא ע"י אדם או בהמה, וכן משמע בתוס' זבח נ"ה א' ד"ה והתניא — א"כ ממילא לא היה האוירון בכלל התקנה, ודוק.

הן אמנם ראיתי לאח"ז בספר לקוטי סופר על תרי"ג מצות, במצות אכילת מצה סוג זקן וחולה דנקיט ליה בפשיטות דאליבא דהח"ס גם זקן וחולה שאכלו פחות מכזית ושבעו בה מחויבין לברך ברהמ"ז עיי"ש, אבל אין בזה כדי הכרע, ובפרט שלא שת לבו בדבריו לדבר חילוקו הנ"ל של הכ"ס ולא הביאו ולא כתב שום סברא לסתור החילוק הנ"ז, והתפלא רק על הכ"ס שכתב להיפך מדברי אביו (כדלקמן אות ג') ולא הביא דברי אביו הנז"ל כיעו"ש.

ג) **ועוד** זאת. לעצם החידוש האמור של הפ"י והח"ס

ז"ל מצינו להבאים אחריהם שכבר כתבו הרבה לפקפק עליו, וראשית דבר, הכתב סופר שם לאחרי שמקודם לזה נסה קו בעצמו לומר בכזאת דמדאורייתא לא בשיעורא תליא מילתא אלא בשביעה וכל ששבע חייב לברך, ולאחר שגם הביא סייעתא לכך מדברי הפנים יפות, שוב משוה דהרגא ביה, וכותב דיש לפקפק ע"ז, דכיון דאכילה כתיב ואין אכילה פחות מכזית הגם דדרשינן אכילה שיש בה שביעה אבל על פחות משיעור אכילה שבתורה מנ"ל עיי"ש [ואולי בגלל זאת לא הזכיר הכ"ס שם גם מדעת אביו הח"ס שהיא כדעת הפ"י כדי שלא יצטרך לחלוק עליו בהדיא ומצא ע"כ מקום לתלות השגתו על החידוש הזה בחלקו על הפנים יפות].

וכמו"כ כותבים להשיב בכיוון זה על הח"ס בס' שאילת יעקב שם, וכן בספר קרן לדוד סי' מ"ח אות ב'. ובספר תורת חיים (סופר)או"ח סי' קס"ד אות י"ד עיי"ש. וכמו"כ יעוין מ"ש בזה באריכות גם בס' שו"ת בית שערים תאו"ח סי' ע"ח עיי"ש.

ד) **והתבוננתי** דנראה דבענין חידושו של התתם סופר והפ"י מחולקים הפרי מגדים

והמנחת חנוך, דהפרי מגדים באו"ח סי' ר"י א"א סק"א כותב לומר דאם אכל עד ששבע חייב בברהמ"ז מה"ת אף שאכל מעט מעט ע"ש, ומשמע שכוונתו שאפי' עד כדי כזית אכל מעט מעט ביותר מכא"פ, ואילו המנחת חנוך במצוה ת"ל כותב בפשיטות להיפך דאם אכל ושבע אך אכל בהפסקה ולא אכל כזית כא"פ אינו חייב ג"כ מה"ת דכתיב ואכלת ע"ש. ופשוט דמחולקים בכנ"ז, דבשהה יותר מכא"פ הרי הו"ל כאכל רק פחות מכזית. וכך פירש כנראה גם המהר"ם שיק שם, דכותב כאל דבר הפשוט שנחלקו בזה הח"ס והמנ"ח דלהח"ס אפי' אם אכל פחות מכזית ושבע ממנו חייב לברך ברהמ"ז, ולהמנ"ח אפילו לענין ברהמ"ז אינו חייב עד שיאכל כזיעור כדינו עיי"ש.

אלא דיתכן אולי שאפילו הפרמ"ג יודה דכשלא אכל כי אם פחות מכזית בלבד שאינו חייב לברך, הוא עפי"ד שו"ת פנים מאירות ח"ב סי' כ"ז שכותב לחלוק ע"ד המנ"א בר"ס ר"ח וס"ל נמי כהפרמ"ג דלענין ברהמ"ז דאורייתא אם אכל פחות מכדי שביעה ולא הסיח דעתו ושהה כדי אכילת פרס ונמר ואכל כדי שביעה חייב מדאורייתא לברך, אבל מסביר המילתא בטעמא, משום דעיקר קפידא על השביעה ומכיון שנהנה בתוך מעיו בכזית חייב לברך עיי"ש, הרי דמצריך הפנים מאירות מהַת עכ"פ שבתוך מעיו יהנה בכזית, וא"כ לא שייך זה כי אם כשאיכא עכ"פ ציזעוי אכילה עד כזית בלי הסחת הדעת, ומשא"כ כששבע רק מפחות מכזית בלבד, וא"כ חילוק זה הרי ניתן להאמר גם בדעתו של הפרמ"ג.

ה) **ולמעשה** כותבים להשיג גם על הפרמ"ג. יעוין

במ"ב שם בשער הציון סק"י שכותב על דברי הפרמ"ג, דזה לא ברירא כולי האי דאפשר דאף שיש כדי שביעה ואכלת ג"כ בענין וזה לא מקרי אכילה, ושאפשר דמשום זה סיים הפמ"ג וצ"ע ע"ש, וכ"כ בשאילת יעקב שם שהפרמ"ג לא התליט בזה ע"ש, וביותר תוקף כותב להשיג על הפרמ"ג בספר אמרי ביגה להגאון מקאליש ז"ל בחאו"ח סי' ט"ו, דמנין לנו לדרוש מדעתנו שהתורה הטילה שני חיובים על אכילה או על שביעה לבד וכו' וכמו כן אם אכל יותר מכדי שיעור א"פ כיון שלא נקרא בתורה שם אכילה לא חייבתו תורה בברהמ"ז על מה ששבע וכו' ורק על שביעה שע"י שם אכילה חייבה התורה בברהמ"ז עיי"ש.

ו) **אמנם** ראיתי ראיה שניה בספר כלי חמדה פ'

עקב שכותב להסיר מהפרמ"ג חיצי השגותיו של האמרי ביגה ולפרש דכוונת הפרמ"ג היא לפמ"ש במקו"א (בפתיחה לה' שחיטה) דבאכילת רשות אמרי' סתם אכילה בכל שהוא עיי"ש, ואם כי אין כל הוכחה מדברי הפרמ"ג שכוון לזה, מ"מ עצם ההסברה עפ"ד הפרמ"ג בה' שחיטה מתקבלת על הדעת ומצילה מן הקושי דהא כתיב גם „ואכלת", ומרגישים להסביר באמת בכזאת גם דברי הפ"י והח"ס בשאילת יעקב וקרן לדוד שם, אך כותבים להעיר דעצם דברי הפרמ"ג בה' שחיטה ג"כ מוקשה הוא יעו"ש. ויעוין מ"ש בזה גם בס' שו"ת בית שערים תאו"ח סי' ע"ז עיי"ש.

כן בקודש חזיתי בספר קול סופר על המשניות במס'

ברכות אות ל"ד שכותב מד"ע לומר ג"כ כדבר חידושם של הפ"י והח"ס דאם אכל קמעה והתברך במעיו הו' כאן שביעה שלא יוכל לאכול יותר מומנין עליו דכתיב ואכלת ושבעת כיון שיש שביעה אפי' מכ"ש נקרא אכילה, ומביא ג"כ לכך מדברי הפרמ"ג בה' שחיטה דבאכילת רשות גם כ"ש נקרא אכילה וא"כ כיון שהי' שביעה נקרא ואכלת ושבעת עיי"ש.

ז) **אולם** בנו של הקול סופר בספרו תורת חיים סי'

קצ"ז אות י"ב כותב לחלוק ע"ד וס"ל דעד שלא אכל כזית בודאי אינו מחויב לברך וכותב להסתייע מדברי הרדב"ז בתשובה יעו"ש וכן בסי' קפ"ד סקי"ד ובמ"ש בבירור שיטות הראשונים בזה.

באופן שלא יצאנו בזה מדי פלוגתא, וכאמור ישנה

גם סברא גדולה לומר דבכה"ג דזקן או חולה כו"ע ידו דאינו חייב לברך משום דזה לא נקרא מתברך במעיו אלא מקולקל במעיו.

ח) **אלא** דזאת ראיתי בספר קרן לדוד שם, דגם אחרי

שכותב להשיב ע"ד הח"ס, מוסיף וכותב, דאולם נראה דאף דמזה"ת אינו מחויב כל שלא אכל כזית אפי' שבע ממנו, מ"מ מדרבנן מסתבר דחייב לברך דכש"כ הוא מאם אכל כזית ואינו שבע דחייבתו רבנן משום דהוי בכלל ואכלת אף דלא הוי בכלל ושבעת, כש"כ איפכא היכא דאיכא ושבעת אף דליכא

ואכלת דמחויב מדרבנן ע"ש.

ברם שוב יש אבל לומר דהוו דוקא כשאמנם מתברך

במעיו דאזי נקרא זה שביעה, אבל לא בזקן או חולה שמקולקל במעיו, וזה מוכח מדברי הקרן לדוד בעצמו, ממה שממשיך לטרוח לצייר שביעה בלי אכילת כזית בכגון שאכל פחות פחות מכזית ושהה יותר מכדי אכ"פ, ולא זאת בלבד אלא דלהלן בהמשך דבריו כותב לחלק בכזאת בהדיא, דזהו דוקא באם הוא שבע מרעבונו עי"ז אזי מקרי שביעה אפי' אם הוא פחות מכשיעור כגון ששהה יותר מכא"פ, אבל חולה שאינו יכול לאכול יותר אינו בכלל שביעה שאיננו משביעו אלא שאינו תאב לאכול עוד מחמת חולשתו, ומסתייע

לזה גם מדברי הכ"ס עיי"ש.

ועוד זאת דבס' שאילת יעקב שם כותב לומר ההיפך

מדברי הקרן לדוד, ושבשבע פחות מכזית אינו

מברך אפילו מדרבנן יעו"ש.

ט) **על** כן נראה להלכה, דאם ברור הדבר שהזקן או

חולה לא אכל שיעור כזית אזי אין לו לברך, ראם לא משום חשש ברכה לבטלה דאית, עכ"פ משום חשש ספק ברכה לבטלה, אבל אם אכל עכ"פ כדי שיעור כזית אליבא דחד שיטה (כגון שהיה עכ"פ כדי משקל 15 גרם) אזי יוכל כבר לברך ברהמ"ז משום ס"ס לחיובא, דאולי הו"ל זה כדי שיעור, ואפי' את"ל דלא הו"ל כדי שיעור אולי נקרא גם בכה"ג כדי שביעה שאיכא בזה כמה מגדולי הפוסקים שסברי שחייב לברך גם בשביעה לחוד, ואם יקשה עליו לאכול גם כדי שיעור זה יוכל לחלק לאכלו אפילו בשהיה של יותר מכדי אכילת פרס, ואזי מה טוב אם יוכל כבר לאכול כדי שיעור כזית שרגילים לשער, דהיינו כדי משקל 28 גרם, ובלבד שלא יסיח דעתו מהמשכת האכילה.

ואסיים בחידודות ובהוקרה

דו"ש ומברכו בברכת רפואה שלימה

אליעזר יהודא וולדינברג

א) **ועולה** בדעתי עוד עצה, שישרה הפחות מכזית

במרק וכדומה עד שיתפח ויעמוד על כזית,

כי מצאתי בספר שו"ת קול אליהו א"א סי' ח' דדעתו

דכ"ד שלא היה בו כשיעור בתחי' ונתנו במים ונתרבה ונעשה שיעור כזית צריך לברך עליו ברכה אחרונה יעו"ש, ודעתו שם דק דלא מתחייב עי"כ בברהמ"ז מדאורייתא משום דלזה בעינן גם כדי שביעה כיעו"ש. אבל עכ"פ זה ברור דמדרבנן מיהת מחויב לברך, ויעוין גם מ"ש בזה בשו"ת מהר"ם שיק חאו"ח סי' רנ"א ושו"ת בית יצחק חאו"ח סי' ל' עיי"ש ואכמ"ל, ועם כל זאמור לעיל בודאי חזי לאיצטרופי שיוכל לבדך ברהמ"ז.

סימן יד

ברכת הגומל לנוסע באוירון

זה כמה נשאלתי מהגי דנחתי וסלקי מהתם להכא

ומהכא להתם דדך האויר באוירון אם צריכים לברך ברכת הגומל בשם ומלכות, כי בגמ' בברכות ד' ג"ד איתא רק: ארבעה צריכים להודות יורדי הים, הולכי מדברות, חולי ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים, וכך מובא בשו"ע סי' רי"ט סעיף ט' רי"א שאין מברכין הגומל אלא הני ארבעה דוקא, ואפילו לפי מה דקיי"ל כדיעה קמייתא לברך כל מי שנעשה לו נס, גם כן אולי זהו דווקא כשקרה לו נס ממש דומיא דנפל עליו כותל או אם באו עליו לססים וכדו' שנזכר בשו"ע, ומשא"כ בכגון טיסה באוירון והדרך עבר עליו בשקט בלי שום תקלה מוחשית, ושמעתי מלחשים שגדולים וצדיקים נחלקו בזה בדיעותיהם.

א) **והנה** לפענ"ד נראה ברור שהבא מדרך דחוקה

בטיסה באוירון יש לו לברך ברכת הגומל

בשם ומלכות. כי הוא בכלל עוברי דרך ים וגם בכלל הולכי מדברות, ותרוויהו איתנהו ביה, שהרי האוירון בדרך טיסתו טס גם מעל גבי הים וגם על גבי מדבריות, והנותן בים דרך נותן גם דרך באויר שנקרא ג"כ דרך כאמור: דרך נשר בשמים. ולא משגי בזה מה שדרך־נשר אקרי דרך סתמא לא יקרא כדאיתא בחולין ד' קל"ט ע"ב, ואדרבא מה שדרך סתמא לא איקרי ואעפ"כ נותן בה דרך מעבר גם לבני אדם בחכמת ד' אשר בקרבם הנס יותר גדול ומחשי. ולא עוד אלא שבעברו בדרך טיסתו מע"ג הים יש לומר שאזי הוא לענין זה בכלל נתינה בים דרך, וזכר לדבר לכך יש להביא מדברי הגמ' ביבמות ד' קט"ז ע"ב דאיתא: לא ישא אדם מי חטאת ויעבירם בירדן ובספינה זלא יעמוד בצד זה ויזרקם לצד אחר וכו'. ומפרש"י וז"ל: ויזרקם בצד זה של נהר דהיינו נמי דומיא דספינה שפורחין באויר על פני המים עכ"ל, וא"כ ה"ה בשעת טיסת האוירון על גבי ששה הים נחשב נמי דומיא דספינה כי פורח באויר על פני המים, וה"ה ממילא נמי על גבי

מדברות נחשב כעובר דרך מדבריות וצריך לברך.

וזיל בזה גם בתר טעמא, ואותה הסכנה שישנה

בהליכה בספינה ובמדברות ישנה גם בטיסה באוירון, ואולי עוד יותר מזה, ואם מצינו בספר הערוך ערך ארבע שמביא בשם רב האי גאון שהשיב

דסכנת יורדי הים יותר גדולה מהשאר מפני דבחד ריגעא אובדין יעו״ש, הרי מכ״ש בסיסה באוירון שכפי הידוע הסכנה יותר גדולה גבי נוסעים דיאבדון בחד דיגעא מסכנה כזאת בזמנינו לגבי יורדי הים באניות, ומעשים בכל יום יוכיחו על כך, ובקילקול בורג אחד בטוחני באוירון מאלפי הבורגים שנמצאים בו ומורכב מהם אזי כל חכמת הטייסים תתבלע ויחונו ויגועו כשיכור, ואם על יורדי הים באניות תיארם דהע״ה בתור כאלה אשר יעלו שמים ירדו תהומות, מכל שכן שנחשבים מכאלה הסיסים באוירון לשמים כי הרי ממש בכל רגע יעלו לשמי רום וירדו מטה וחשים בגופם משינוי האוירים, וחשופים לכל רוח סערה וערפל וכדומה, וגם עלולים לבוא לידי תעית דרך לא שחות מהולכי מדבדות, ובזמנינו, גם למקרי חטיפות והתנקשויות כידוע, ולכן כל שיוצאים מכל אלה הסכנות העלולים לקרות צריכים לברך, וכדמצינו שכותב לבאר המהר״ם חאגיז ז״ל בהקדמת ספרו שתי הלחם דענין האדבעה דצריכים להודות, ר״ל, דכיון שיוצאים מן הסכנה אע״פ דלא יארע להם מהפרקים שהוזכרו במזמור חייבים להודות כָּל זמן שיצאו משער המסוכן שנכנסו בו, דעיקר חיוב ההודאה תלאה הכתוב על מה שהנחם אל מחוז חפצם וכל הקודם למקרא זה אינו אלא סיפור נפלאות ה׳, ואדרבה יש להבין חסדי ה׳ שהקל מעליו זעמו שלא הגיע לידי כך, והן הן גדולותיו וחסדיו ית׳ כפולות ומכופלות, וראוי לו להודות שיר כפול ומכפל על החסדים שגמל לו הי״ת עי״ש באריכות. (ויעוין מ״ש בזה גם בשו״ת איתן האזרחי סי׳ ג׳ יעו״ש).

ב) **והלום** ראיתי בספר שו״ת מנחת יצחק ח״ב סי׳ מ״ז שכותב להסיעים הצד שלא לברך בסיסה באוירון ברכת הגומל בשם ומלכות, לא מטעם שאין באוירון סכנה גדולה כמו בספינת הים, אלא דס״ל דאדרבה דהוי יותר סכנה באוירון מבספינה והא גרמא דאין לברך בשם ומלכות, וזאת עפי״ד המחזיק ברכה סי׳ רי״ט דלא תיקון רבנן לברך אלא בצרה הבאה על האדם שלא מדעתו, ואע״פ שגם יורדי הים והולכי מדברות המה בעצמם מביאים עצמם ברצונם הטוב לסכנה, מ״מ י״ל דבהיות דא״א להגיע לשם אלא דרך ימים ומדברות הרי הוכרח להכניס עצמו להיות מיורדי הים והולכי מדברות, משא״כ באוירון מי הכריח אותו לילך באוירון הלא אפשר ביבשה ע״י דכבת ובים ע״י ספינה דלא הוי סכנה כ״כ, ומדלא עשה כן אלא נסע ע״י אוירון אף דל״ה סכנה כ״כ שלא יקא רשאי ליסע ע״י אוירון מ״מ י״ל בזה דלא תיקון רבנן אלא בצרה הבאה על האדם שלא מדעתו וע״כ יש לברך בלא שם ומלכות עכ״ד.

ולפענ״ד אין במטעמת זאת בכדי הנחת הדעת, ולא מובן איזה גבול יותן בזה, דמצד אחד הרי ברור שגם ביורדי הים והולכי מדברות מכניסים א״ע בסכנה, ומצד שני הרי מסכים גם המ״י שגם באוירון לא הוי סכנה כ״כ, א״כ מאי חזית לומר דיורדי הים לא נחשבים כמכניסים א״ע לסכנה מדעתם, ואילו הנוסעים באוירון כן נחשבים כמכניסים א״ע. בסכנה, ואי משום דיש ברירה להמחית הסכנה, איך אפשר לקבע בחדאות באיזה דרך הסכנה יותר פחותה. וגם מה נעשה לנוסעי סיולים באניות האם המה לא יצטרכו לברך הגומל? ומה נעשה גם לאלה שמן ההכרח שיסעו באוירון לצורך מסחרם, (כפי שמרגיש מזה הספר בעצמו שם), האם ניתן בזה דברינו לשיעורים?

ג) **ובכלל** לפלא בעיני על הגאון מחבר הספר שלא זכר דברי גדולי הפוסקים בזה שמבארים שעל כגון דא שהוא מדרך חעולם לא נקרא בכלל כמכניס א״ע לסכנה, יעוין שו״ת גחדע ביהודה מהדו״ת חיו״ד סי׳ י׳ שמבאר שהתורה חתירה להכניס א״ע לסכנה לצורך מחיה כמו כל סוחרי ימים מעבר לים וכו׳ ע״ש. וביתר פירוט כותב להסביר זאת בספר שו״ת שם אריה חיו״ד סי׳ כ״ז שכותב וז״ל: ודע דאף בדברים שיש בהם סכנה מ״מ בדבר שהוא ממנהגו של עולם ודרך הכרח אין לחוש דהרי ארבעה צריכים להודות וב׳ מהם הולכי מדברות והולכי ימים הרי דאיכא בהם סכנה ומ״מ מותר לפרוש בספינה ולילך במדבר, א״ו דבדברים כאלו אשר הם לצורך העולם אין איסור כלל יעו״ש באריכות, ועוד זאת כותב גם בשו״ת בנין ציון שלכן מותר לפרוש לים ולצאת למדבר שהם מהדברים שצריכים להודות על שנצולו, הואיל ובאותה שעה שהולך עדיין ליכא סכנה על כן אזלינן בזה אחר הרוב, וזה שאין הולכין בפקו״נ אחר הרוב זה דוקא בשיש ודאי סכנת נפשות לפנינו עיי״ש, ויעוין מ״ש בזה גם בשו״ת אמרי שפר סי׳ כ״ס יעו״ש. הרי לפנינו הלכה ברורה שלסוגי נסיעות כאלה שהמה מדרך וממנהגו של עולם לא מיקרי מכניס א״ע בסכנה ולכן שפיר יש לברך הגומל בשו״מ. [ועל דברי הח״ס תאו״ח סי׳ נ״א שמחדש לומר דיורדי ים לא מחויבים בקרבן תודה, וכן המהר״ם שיק תאו״ח סי׳ פ״ח, שעל יסוד זה כותב המ״י להוסיף את דברי חידושו בנוגע לאוירון, מלבד מה שלא ניתן לחלק בין ים לאויר כנ״ז, כבר הדבו הבאים אחריהם לישא וליתן בדבריהם כמובא בס׳ ליקוטי העדות על שו״ת ח״ס הגדמ״ח כיעו״ש].

וכה ראיתי בס׳ שו״ת אגרות משה מהדו״ת תאו״ח סי׳ נ״ט שהעלה נמי בפשיטות שהנוסעים באוירון צריכים לברך הגומל דומיא דנוסעים בספינה עיי״ש.

ד) **מיהו** בסיסה מעיר לעיד באותה מדינה, ובפרט כשזה לא לוקח כי אם שעה או שעתיים, פחות או יותר, נראה דאין לברך בכגון דא הגומל, דבזמן קצר כזה ובאותה מדינה איננו עלול בכה״ג לסכנתא כ״א לעתים דחוקות מאד. וחילי דידי מדברי הכנה״ג הנהב״י שכותב בדומה לזה בנוגע לים,

דבהליכה דרך ים מעיר לעיר או לכפר שלא לברך בכה״ג, ושכן נהגו. וכ״כ גם החיד״א ז״ל בספרי לדוד אמת סי׳ כ״ג אות ט׳ עיי״ש. ודון מינה ומינה.

סימן טו

א. עניית קדושה של מנחה למי שכבר התפלל ערבית.

ב. הנמצא בביכ״נ שמתפללים ערבית מבעוד יום אי מן ההידור להשאר שם עד תפלת מעריב כדי לקרא עמהם ק״ש, או עדיפא יותר לעזוב הביהכ״נ מקודם.

ג. באיסור הכניסה להר הבית ובעובדת הרמב״ם. וע״ד כניסת השר מונטיפיורי למקום המקדש.

ד. ענין לא זזה שכינה מכותל המערבי.

ב״ה.

בבוד ידידי וחביבי הרב הגאון הגדול המפורסם ראב״ד מקודש פאר הדור והדרו זך וישר פעלו מוהר״ר **אליעזר יהודה וולדינברג** שליט״א גאב״ד ירושלים ת״ו.

השי״ת יאריך ימיו בטוב ושנותיו בנעימים ולא יעדי מזון זרויה ויקריה — אחרי עתרת החיים והשלום וכט״ס.

אורו עיני וכל מעיני בהביסי בספרו היקר „ציץ אליעזר״ חעשירי קדש לה׳, עדוך בטוב טעם ודעת לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, כמעשהו בראשונים ואת היותרת כי זקני ת״ח כל זמן שמזקינים דעתם מתוספת עליהם, יאשר ה׳ חילו לאורייתא, ועוד יפוצו מעיינותיו חוצה לזכות את הרבים ולהגדיל תורה ולהאדירה, בבריאות איתנה ונהורא מעליא ברוב אושר ועושר וכבוד וכל טוב אמן.

מ״ש הדר״ג נ״י בסי׳ ט״ו בדבר עניית קדושה של מנחה למי שהתפלל ערבית, והביא דברי הישמת לב (נגין) סי׳ ט״ז שפסק לענות שלא כמו שרצה לעורר ע״ז הרה״ג ר׳ שאול נפוף וכו׳. הנה בימי חדשי חעירותי על הישמח לב שלא זכר שר מדברי הגור אריה יהודה סי׳ ק״ו שפסק לאסור לענות קדושה אחר תפלת ערבית ונסתיע״ע מהתה״ד סי׳ ד׳ שאם קיבל שבת אסור להתפלל מנחה ע״ש. אך באמת אין זו ראיה כלל דדוקא לענין שבת אמריגן אחד שעשאו קדש לא יעשהו חול, משא״כ בחול, שאף שלא תיקנו חז״ל קדושה בערבית, מאחר שאין חזרה, דתפלת ערבית רשות, אבל איסור לא שמענו כלל, והן אמת שגם הגד״ש קלונר בשו״ת האלף לך שלמה תאו״ח סי׳ צ״ד פסק ג״כ שהמתפללים ערבית לא יאמרו אח״כ קדושה, ומיירי גם בחול, מ״מ לפע״ד העיקר כדברי הישמח לב בגין הנ״ל. וגם הרה״ג מהר״א פלאגי בשו״ת יען אברהם סי׳ מ״ט ד״ה ולא כ׳ לדחות סברת הרה״ג ר״ש בטף הנ״ל ע״ש, ואחז״ר מצאתי בשו״ת עמודי אש (סי׳ ג׳ אות י״ט) שכ׳ לדחות דברי הגור אריה יהודה שאוסר לענות קדושה אחר תפלת ערבית ע״ש, וכ״כ הרב הבגיה בשו״ת מעט מים (ס״ס ק״ג), גם כדבע ג״ל שדו״ת תפארת אדם (אוסטרייכר) וראיתי בסי׳ ח׳ שהעלה ג״כ להתיר לענות קדושה אחר תפלת ערבית, ודלא כהגור אריה יהודה הנ״ל, וכעת אמ״א, ויש לי עוד משא ומתן בזה מימי חדשי ואכמ״ל.

ברוב תודה ידידו עוז באמן אוהבתו כל הימים דוש״ת

באה״ר בלונ״ח

אוהב דבק מאוד

עובדיה יוסף

ב״ה.

למע״כ ידי״נ וידי״ע הרב הגאון הגדול חו״ב עצום עיניו כיונים על אפיקי הש״ס והפוסקים רוא״ח וכו׳ כקש״ת מוהר״ר **עובדיה יוסף** שליט״א הרב הראשי וראב״ד לת״א־יפו והמחוז

אחדשכתר״ה באהבה וכבוד כיאות וכראוי

יקרת מכתבו בו מכתב־ידידות מעולף עם ד״ת לקראת הופעת ספרי החדש קבלתי — ונהנתי ואשיב לו בזה רחשי ידידות ותודה על דברי התהלות והתשבחות, מודה אני לד׳ מאד על שזכיתי לכך שספרי עולים על שלחן מלכים מאן מלכי רבנן ומתבדרין בבי מדרשא, הן זאת כל מאוינו האמיתיים ויחול לבבנו עלי אדמות.

ונפן אל דברי התורה.

א) **תשו״ח** לכתד״ה על ההבהרה הנוספת שכותב לי בנוגע לדברי בסי׳ ט״ו אחדות עניית קדושה של מנחה למי שהתפלל ערבית. ואוסיף על דבריו, דנראה דחילוק נידונגו מנידון התה״ד הוא גם בזה בהיות ולפנינו השאלה היא דק אם לענות קדושה של מנחה ולא על להתפלל כפי שהמדובר בתה״ד, כי לא מצינו איסור על כך לענות קדושה לאחר שהתפלל מעריב, ובמיוחד בגונא כשבמציאות עדנו יום הוא סמוך לשקיעת החמה (ככתוב וכמדובר בספרנו שם).

ובאשר על כן אני מוסיף ואומר שגם הגדש״ק ז״ל שאוסר בספרו האלף לך שלמה (סי׳ צ״ד) לענות קדושה לאחר שהתפללו ערבית, אינו אוסר כי אם בגונא שזה כבר הרבה לאחר שקיה״ת וסמוך לצה״כ, וכפי שראיתי בספרו שם שהמדובר בס׳ אם כבר צה״כ ממש או לא, ומשמע שהא הוא כבר הרבה לאחר שקה״ת, והסברא לחלק בזה כנ״ז הוא בפשוטו, מפני דזמן אמירת הקדושה שלמעלה שהוא ביום נקבע על המציאות, דהיינו על מה שבמציאות הוא עוד לפני הלילה, או לאחריו, ולא ניתן הדבר לשיעורין לכל

הרב"ג ר' נסים שושן שליט"א

פרק ד'

ברכת הגומל לנוסעים באוירון

דין בני ספרד

א. בני ספרד הנוסעים באוירון, כל שמשך נסיעתם הוא 72 דקות, יברכו הגומל בשם ומלכות, הן הנוסעים מעל גבי הים והן הנוסעים מעל גבי היבשה(א).

דין בני אשכנז והמנהגים למעשה

ב. בני אשכנז דאינם מברכים בסתם הולכי דרכים, נחלקו הפוסקים בדינם לגבי ברכת הגומל, ומצינו ג' דעות להלכה למעשה:

א. מהם שאמרו דהנוסעים באוירון יברכו הגומל בשם ומלכות, הן בנוסעים מעל גבי הים והן הנוסעים מעל גבי היבשה(ב).

ב. מהם שאמרו דהנוסעים באוירון מעל גבי הים יברכו הגומל בשם ומלכות, והנוסעים באוירון מעל גבי היבשה לא יברכו(ג).

ג. מהם שאמרו דהנוסעים באוירון לא יברכו הגומל(ד), ומ"מ נכון שיברכו

(א) דלא גרע מהולכי דרכים, ועיין בקו' פ' ברכת הגומל לנוסעים באוירון סעיף א'. שו"ת יבי"א חאו"ח ח"ב סי' יד. שו"ת יחו"ד ח"ב סימן כ"ו. ועיין בשו"ת אג"מ ח"ב סי' נ"ט דהעלה דיברכו ובהסברו שם דהוו בגדר יורדי הים, ועיין בקו' שם סעיף ד'.

(ב) אמרי יושר דכן הורה החזו"א וצ"ל דהנוסעים באוירון יכולים לברך הגומל, קצות השלחן סי' ס"ה בבדי השלחן אות ב', שו"ת אג"מ ח"ב סי' נ"ט, שו"ת מנחת יצחק ח"ב סי' מ"ז וכתב שם דכן הורה הגה"ק מסאטמאר זצוק"ל, ציץ אליעזר ח"א סימן י"ג.

(ג) תשובות והנהגות להגר"מ שטרנבוך שליט"א סימן קצ"ג, ושנה משנתו בחלק ב' סימן קמ"ח.

(ד) שו"ת חלקת יעקב ח"ב סימן ט'. שו"ת בצל החכמה ח"ב סי' כ' וכתב שם דהסכים עמו הגאבד"ק דצ'בין זצ"ל, ובשו"ת קנין תורה ח"א סימן ט"ז סעיף ג' כתב אודות הנסיעה

בלא שם ומלכות(ה).

ג. המברכים הגומל על נסיעה באוירון, מ"מ נראה דאין לברך על טיסה קצרה, בכגון טיסה מעיר לעיר באותה מדינה(ו).

אין מברכים עד שיגיעו למחוז חפצם

ד. הנוסעים באוירון אינם מברכים הגומל עד שיגיעו למחוז חפצם, ודינם בכל זה כמבואר בפסקי הלכות פ' יורדי הים סעיפים יא-יט. ובפסקי הלכות פ' הולכי מדבריות-הולכי דרכים סעיפים טז-כג(ז)

ה. נוסע באוירון שהגיע למחוז חפצו, אך עדיין נמצא בצרה אחת דינו בכל זה כמבואר בפסקי הלכות פ' יורדי הים סעיפים כ-כג ובפסקי הלכות פ'

באוירון, וז"ל: בהיות הגרי"ז האבד"ק בריסק זצ"ל בשוויץ וביקרתיו, שאלתי את חוו"ד אם לברך, וענה לי בזה"ל מסתמא הינכם יודעים שאינני פוסק שאלות, רק זאת אומר לכם שאני באתי באוירון מא"י ולא בירכתי הגומל עכ"ל.

(ה) שו"ת חלקת יעקב שם, ושו"ת בצל החכמה שם. וכן הביאו שם בשם הגה"ק מבעלזא זצוק"ל.

(ו) בס' קצות השלחן בבדי השלחן שם כתב וז"ל: והנוסעים באוירון בודאי צריכים לברך אפילו מעיר לעיר, שהדרך של האויר הוא בחזקת סכנה לכו"ע, כמו שעינינו רואות עכ"ל. הרי דנתן הטעם לברכת הגומל אף לבני אשכנז מדין דרך המוחזקת בסכנה, ובכה"ג מברכין אפי' בדרך כל שהוא (ע"י מג"א סק"י). והנה להחזיק הדרך בסכנה לא סגי במה שעלול להסתכן, ובעינן שיהיו סכנות טובא, וקשה להחליט הדבר כן על טיסה באוירון, ובודאי שלא בטיסה מעיר לעיר, ולא גרעי מסתם דרכים.

ובשו"ת ציץ אליעזר שם, כ' דנראה דבטס מעיר לעיר באותה מדינה, כשזה לא לוקח כי אם שעה או שעתיים פחות או יותר, נראה דאין לברך בכגון דא הגומל, דבזמן קצר כזה ובאותה מדינה איננו עלול בכה"ג לסכנתא כי אם לעיתים רחוקות מאד. וסמך דבריו על מ"ש הכנה"ג והביאו הלד"א בנוסעים לכפרים דרך הים, שלא נהגו לברך הגומל בזמן קצר וה"ה הכא.

ועיין פ' יורדי הים סעיף ד', ועיין לעיל סעיף א' - דלמנהג בני ספרד כל שהטיסה נמשכת 72 דקות מברכין הגומל. ופשוט דאם שדה התעופה מחוץ לעיר יכולים לצרף זמן הנסיעה שבין העיר לשדה התעופה, לשיעור 72 דקות.

(ז) לא פירטנו ההלכות בנפרד, שהרי נוסעי אוירון יש להכלילם או ביורדי הים או בהולכי מדבריות-הולכי דרכים.

הולכי מדבריות הולכי דרכים סעיפים כד-כז(ח).

אירע דבר סכנה בשעת הטיסה

ו. אירע דבר סכנה בשעת הטיסה והוצרך לנחות נחיתת אונס וכה״ג, יברכו הגומל בשם ומלכות לכל הדעות(ט).
ואמנם ימתינו מלברך הגומל עד הגיעם למחוז חפצם(י).

(ח) כהנ״ל.

(ט) דבארע סכנה בני אשכנז מברכים לעולם בשו״מ.

(י) דלא יצאו מהצדה לגמרי וכע״ת סק״א.

פרק ה׳

ברכת הגומל להולכי מדבריות - הולכי דרכים

א. הולכי מדבריות הינם מהארבעה צריכים להודות(א).

הולכי מדבר בלא ארעה סכנה

ב. הולכי מדבריות אפילו לא תעו בדרך ולא חסר להם מים וכיוצא בזה, כשיגיעו לישוב מברכים הגומל(ב).

ג. ומכל מקום דוקא כשנתרחקו מן הישוב ונמצאים במקום שעלולים להסתכן בסכנות המדבר(ג).

ההולכים מעיר לעיר

ד. ההולכים מעיר לעיר נחלקו הפוסקים אם הוו בכלל הולכי מדבר או לא, מהם שאמרו דהולכי מדבר דוקא, וכן הוא מנהג בני אשכנז וצרפת(ד), ומהם שאמרו

(א) שו״ע סעיף א׳.

(ב) באה״ל ד״ה יורדי הים וז״ל: ודע עוד שפשוט דלכו״ע בין בים ובין במדבר מברכין אפילו לא קרה ל, שום סכנה כגון שעבר הים ולא היה שום רוח סערה וכה״ג, או הלך במדבר ולא תעה בדרך ולא חסר לו מים וכה״ג, אפ״ה תקינו רבנן לברך ואע״ג דבקרא כתיב תעו במדבר בישימון וכו׳ לאו דוקא שקרה לו, אלא כיון שעלול לקרות מקרים כאלה צריך לאודויי שניצל מזה.

(ג) עיין פסקי הלכות פ׳ ברכת הגומל ליורדי הים סעיף ג׳ ובהערות שם, וכן נראה פשוט עפ״י באה״ל הנ״ל, ועיין לקמן מנהג בני ספרד גבי הולכי דרכים בדרך פרסה דמברכין דהוו בכלל הולכי מדבר, ובפחות מפרסה אין מברכין אא״כ הוחזק המקום למקום סכנה. ונראה כל זה דווקא בהולכי דרכים, אבל במדבר גופא י״ל דאף בפחות מפרסה מברכין כל היכא דעלול לבא לידי סכנה.

(ד) רא״ש פ׳ הרואה״ה סי׳ ג׳, שו״ע סעיף ז׳, דלא חייבו אלא בהולכי מדברות דשכיחי ביה חיות רעות ולסטים.